ДОН ЖУАН, АБО КАМІННИЙ ГІСТЬ

Комедія на п’ять дій

Переклала Ірина Стешенко

ДІЙОВІ ОСОБИ

Дон Жуан — син дона Луїса.

Сганарель.

Ельвіра — жінка Дон Жуана.

Гусман — Ельвірин борейтор.

Дон Карлос

Дон Алонсо

— брати Ельвірині

Дон Луїс — батько Дон Жуана.

Франціск — старець.

Шарлотта

Матюріна

— селянки

П’єро — селянин.

Статуя командора.

Ла Вйолет

Раготен

— слуги дон Жуана

Добродій Діманш — крамар.

Ла Раме — бандит.

Почет Дон Жуана.

Почет дона Карлоса й дона Алонсо.

Примара.

Дія відбувається в Сіцілії.

ДІЯ ПЕРША

Сцена являє собою палац.

ЯВА 1

Сганарель, Гусман.

Сганарель (тримаючи табакерку). Що б там не казав Арістотель і вся його філософія, а немає нічого кращого за тютюн: це пристрасть усіх порядних людей, і хто живе без тютюну, тому й зовсім не варто жити.

Тютюн не тільки звеселяє й очищає людський мозок, але й навертає душі на спасенну путь та привчає до статечності. Адже ж ви й самі добре знаєте, — тільки-но його нюхнеш, то так відразу й стаєш до кожного привітний та ласкавий, так тобі й кортить частувати ним кожного направо й наліво, де б тебе не носило! Навіть не чекаєш, щоб тебе попросили, сам поспішаєш назустріч чужому бажанню; отож немає сумніву, що тютюн прищеплює достойні и благородні почуття всім, хто його нюхає. А втім, годі про це, вернімося до нашої балачки. Отже, дорогий Гусмане, донья Ельвіра, твоя господиня, вражена нашим раптовим від'їздом, кинулася за нами навздогін, серце її, яке так запалив мій господар, кажеш ти, не змогло жити без нього, і вона рушила за ним, маючи надію розшукати його тут. Хочеш, я скажу тобі, що я думаю?.. Боюсь, їй буде кепсько відплачено за її кохання, з її подорожі до цього міста нічого путнього не вийде, і ви зробили б багато краще, коли б сиділи собі любісінько вдома.

Гусман. А яка ж тут причина? Скажи мені, будь ласка, Сганарелю, чому в тебе з'явилися такі лихі думки? Хіба ж твій господар відкрив тобі своє серце і сказав, що він до нас охолов і що саме це примусило його виїхати?

Сганарель. Ні, але я всякого багато надивився, тож трохи знаюся на таких справах, і, хоч він мені ще нічого не казав, я ладен битися об заклад, що до того воно йдеться. Може, я й помиляюся, а проте мій досвід все ж дечого мене навчив.

Гусман. Як?! Та невже ж отой раптовий від'їзд означає Дон Жуанову зраду? Невже він міг так тяжко вразити ніжну пристрасть доньї Ельвіри?

Сганарель. Ні, але ж він ще молодий, і йому бракує відваги…

Гусман. Така вельможна особа та щоб учинила таке паскудство?

Сганарель. Ат!.. Вельможна особа!.. Теж іще вигадав! Наче його вельможність може стати йому на заваді!

Гусман. Але ж святість шлюбу зобов’язує його…

Сганарель. Ех, бідний мій Гусмане! Друже мій, повір мені, ти ще не знаєш, що за людина цей Дон Жуан.

Гусман. А я таки, й не знаю, що це за людина, якщо він і справді вчинив таку підлоту; та я й збагнути не можу, як ото після такого кохання й такої неприхованої нетерплячки, після такого напосідання, такої сили обіцянок, ніжних зітхань та сліз, після всіх отих палких листів, жагучих запевнень та нескінченних присягань, після таких бурхливих поривань, нарешті, після такої шаленої нестями, яка довела до того, що навіть святі монастирські мури не перешкодили йому здобути собі донью Ельвіру, — не можу я, кажу тобі збагнути, як після всього того він наважиться зламати своє слово!

Сганарель. А мені зовсім неважко збагнути, і коли б тт знав цього молодця так, як, приміром, я, то й зрозумів би, що такий вчинок звичайнісінький для нього. Я не кажу, що почуття його до доньї Ельвіри змінилися, я цього ще й сам не цілком певний. Ти ж знаєш, що за його наказом я виїхав раніше від нього, і, відколи він сюди приїхав, він ще й разу зі мною не балакав; але, щоб застерегти, я мушу тобі сказати inter nos[1], що господар мій Дон Жуан — це найлютіший лиходій з усіх лиходіїв, яких, коли носила на собі земля, скажений собака, диявол, турок, єретик, що не вірить ні в небо, ні в святих, ні в бога, ні в чорта, що ціле життя своє живе, як паскудна тварюка, як епікурейський кабан, як справжній Сарданапал, що затуляє собі вуха, аби не слухати християнських напучень, і вважає дурницею все те, у що ми віримо. Ось ти кажеш, що він одружився із твоєю господинею; повір, що заради своєї пристрасті він зробив би ще й не таке, — він міг би заразом одружитися і з тобою, з її собакою та з її кицькою. Взяти шлюб — для нього суща дрібниця! Цією пасткою він принаджує усіх своїх краль. Ого, що-що, а одружуватися він мастак! Чи то з панею, чи з панянкою, чи з

міщанкою, чи з селянкою — йому те байдужісінько; і коли б я почав перелічувати тобі ймення усіх жінок, з якими він у різних місцях одружився, то не скінчив би й до вечора. Ти здивований, бліднеш від моїх слів, а проте це я лише в загальних рисах змалював мого пана; а щоб його портрет довершити цілком, слід було б іще добренько попрацювати пензлем. Одне слово, кара небесна колись неминуче впаде на нього; а для мене багато краще віддати себе на послугу самому дияволові, аніж служити моєму панові; мені доводиться бачити стільки гидоти, що я хто й зна як зрадів би, коли б він у землю запався! Якщо вельможний пан до того ще й лиха людина, то це — жахлива штука! Хоч-не-хоч, а мушу йому вірно служити; лише страх приневолює мене бути ретельним, лише страх приборкує мої почуття і часто примушує мене хвалити те, від чого верне мою душу. Онде він прогулюється там, по палаці, — розійдімося... Стривай-но: я розмовляв з тобою надто відверто, якось мимоволі отак зопалу все тобі й бухнув... але якщо хоч словечко з усього цього долетить до його вух, я напрямки так і скажу, що ти збрехав.

ЯВА 2

Дон Жуан, Сганарель.

Дон Жуан. Хто це з тобою розмовляв? Здається мені, що він схожий на добрягу Гусмана, служника доньї Ельвіри.

Сганарель. Начебто...

Дон Жуан. Як! Це він?

Сганарель. Власною персоною.

Дон Жуан. А відколи він у цьому місті?

Сганарель. Від учора, ввечері приїхав.

Дон Жуан. А що його сюди привело?

Сганарель. Гадаю, ви й самі добре розумієте, що саме може його непокоїти.

Дон Жуан. Наш від’їзд, мабуть?

Сганарелъ. Бідолаха зовсім приголомшений і розпитував мене, яка тому причина.

Дон Жуан. І що ж ти відповів?

Сганарель. Що ви мені нічого не казали.

Дон Жуан. Але ж якої ти про це думки? Як ти гадаєш, у чому тут справа?

Сганарель. Якої я думки? Я гадаю, не у гнів вам сказати, що вам уже запало в голову якесь нове кохання.

Дон Жуан. Ти так гадаєш?

Сганарель. Атож.

Дон Жуан. Слово честі, ти не помилився! Мушу тобі признатися, що інша красуня витиснула Ельвіру з мого серця, заполонила мене цілком.

Сганарель. Господи боже ти мій! Я ж знаю мого Дон Жуана як свої п’ять пальців і знаю добре, що ваше серце найлегковажніше в світі; йому подобається перебігати від однієї до другої, і воно не любить залишатися на місці.

Дон Жуан. А скажи-но мені: ти, може, гадаєш, що я не маю рації, коли роблю так?

Сганарель. Ех, пане…

Дон Жуан. Що? Кажи.

Сганарель. Звичайно, ви маєте рацію, якщо ви так хочете; тут і заперечити нічого. Але коли б ви цього не хотіли, то, мабуть, і справа вийшла б зовсім інша.

Дон Жуан. Гаразд! Я дозволяю тобі говорити вільно і не таїти, що в тебе на душі.

Сганарель. Коли так пане, я скажу вам по щирості: аж ніяк не похваляю я ваших засобів і вважаю, що не годиться кохатися отак на всі боки, як ви те робите.

Дон Жуан. Як?! Ти хочеш, щоб ми себе навік зв’язували з першим же об’єктом нашого кохання, щоб заради нього відцуралися світу і більше вже ні на кого й не дивилися? Ото пречудова штука — поставити собі за якусь фальшиву заслугу вірність, поховати себе назавжди заради якогось одного захоплення і замолоду померти для всіх інших красунь, що здатні причаровувати наші погляди! Ні, ні… Вірність у коханні пасує лише дивакам; усі красуні мають право принаджувати нас, і перевага над усіма іншими красунями тієї, що ми зустрічаємо першу, не повинна позбавляти. Їх законного права домагатися наших сердець. Мене, приміром, краса захоплює скрізь, хоч би де я її зустрів, і я легко піддаюся тому ніжному насильству, з яким вона вабить нас до себе! Хай я вже зв’язаний з однією красунею, а проте кохання, що я до неї відчуваю, аж ніяк не зобов’язує мене бути несправедливим до інших; мої очі не зраджують мене, і принади всіх інших красунь притягають мою увагу, — кожній-бо з них віддаю я належну данину пошани й прихильності, до яких нас зобов’язує природа. Хоч би там що, а не можу

я заборонити моєму серцю захоплюватись усім тим, що приваблює мої очі; і хай тільки гарненьке личко зажадає мого серця, я, коли б мав навіть десять тисяч сердець, ладен віддати їх усі. Адже ж непереможний потяг, що зароджується у нас в душі, приховує в собі якусь нез’ясовну принадність, і вся насолода кохання саме у змінах. Яка величезна втіха — поступово скоряти собі серце молодої красуні найрізноманітнішими знаками уваги, бачити, як день у день ти потроху наближаєшся до жаданої мети, перемагати бурхливими пориваннями свого почуття, сльозами та зітханнями цнотливу соромливість душі, якій так важко скласти зброю, крок за кроком переборювати всі дрібні перепони, що вона ставить нам на шляху, перемагати надмірну скромність, в якій вона вбачає свою заслугу, і обережно вести її туди, куди ти так прагнеш її привести. Але коли ти нарешті свого досяг, — більше немає чого ні сказати, ані побажати; чарівний пал пристрасті прохолов, і ми засинаємо в спокої такого кохання, поки якась нова спокуса не збудить нашої жаги і не запалить нашого серця чарівною принадою пової майбутньої перемоги. Кінець кінцем, це найсолодша річ — подолати красуню, що намагається чинити нам опір; і я маю щодо цього честолюбство завойовників, які безупинно летять від перемоги до перемоги і неспроможні стримати своєї жадоби. Ніщо не могло б зупинити шалені пориви моїх бажань; я почуваю, що серце моє здатне кохати цілий світ; і, як Олександр, я бажав би, щоб існували ще й інші світи, де мені можна було б так само, як і тут, здобувати любовні перемоги!

Сганарель. Їй-право, паночку, та й золоті ж у вас уста! Немов напам’ять вивчили; говорите, як з книжки читаєте!

Дон Жуан. А ти що на це скажеш?

Сганарель. Їй-богу, я скажу... Не знаю, що й казати!.. Ви так повертаєте справу, що здається, наче ваша правда; а проте насправді таки не ваша правда. У мене в голові сиділи такі добрячі думки, а від ваших слів усе пішло шкереберть. Стривайте лишень, наступного разу я позаписую всі мої міркування, а тоді вже й сперечатимуся з вами.

Дон Жуан. І добре зробиш.

Сганарель. Та тільки ж, паночку, чи дозволите ви мені й тоді сказати вам, що мене часом аж кидає від того, як ви провадите своє життя?

Дон Жуан. Що таке?! А Як же я своє життя проваджу?

Сганарель. Звісно, що добре… Та коли, приміром, бачиш, як ви мало не щомісяця одружуєтеся то з однією, то з іншою…

Дон Жуан. Чи ж може бути що приємнішого?

Сганарель. Та воно-то так… Я згоден, що це дуже приємно і дуже втішно, я й сам би від цього не відмовився, якби не було в тім нічого лихого; а проте, пане, так глузувати з священного таїнства і…

Дон Жуан. Гаразд, гаразд! Це справа неба і моя, і ми вже в ній якось розберемося й без твоєї допомоги.

Сганарель. Їй-бо, пане, мені частенько доводилося чути, що жарти з небом — це небезпечні жарти і що вільнодумці зроду-віку не кінчають добром.

Дон Жуан. Цитьте, пане дурню! Я ж казав вам уже не раз, і ви добре знаєте, що я не люблю, коли мені читають моралістичні нотації.

Сганарель. Та я й не про вас усе це кажу, боже мене борони! Ви ж самі знаєте, що робите, і коли ні в що не вірите, то маєте на те свої підстави, але на світі трапляються такі собі зухвалі жевжики, що живуть розпусно невідомо чому, що вдають із себе вільнодумців, бо вбгали собі в голову, що це їм до лиця; і коли б у мене був такий господар, я сказав би йому напрямки, простісінько в вічі: "Та як ви смієте так жартувати з небом, чи ви не боїтеся глузувати з найсвятіших речей?! Це ви ото, нікчемний хробак, мізерна комашка (так я кажу до того мого

господаря), це ви ото наважилися глузувати з усього того, що інші люди шанують? Чи ж не гадаєте ви, що коли ви вельможний пан, коли на вашій голові сидить білява, добре закучерявлена перука, ще й капелюх, оздоблений перами, коли на вас пишне, вбрання, гаптоване золотом, та стрічки вогненного кольору (це я не до вас кажу, а до того іншого), чи ж не гадаєте ви, кажу я, що від цього ви зробилися розумнішим, що геть-чисто все вам дозволено і що ніхто не насмілиться сказати вам у вічі щиру правду? Ну, то хай же вам буде відомо, — це кажу вам я, ваш слуга, — що рано чи пізно небо таки карає всіх безбожників, що негідне життя призводить до негідної смерті і що..."

Дон Жуан. Тихо!..

Сганарель. То про що ж ми з вами розмовляли?

Дон Жуан. Про те, що одна чарівна красуня заполонила моє серце і, звабленій її принадами, я поїхав слідом за нею аж до цього міста.

Сганарель. І вас не лякає, пане, згадка про смерть командора, якого ви вбили саме тут шість місяців-тому?

Дон Жуан. А чого ж мені боятися? Хіба ж я не вбив його як годиться?

Станарель. Аякже, додержуючи всіх правил, пане, як годиться! Йому немає за що нарікати на вас.

Дон Жуан. До того ж за вироком суду мене помилувано.

Сганарель., Та вже ж, але це помилування, може, й не погасило ненависті до вас його родичів та друзів, і...

Дон Жуан. Ах! Не думаймо про лихі пригоди, що можуть нас спіткати, думаймо тільки про те, що може дати нам втіху. Особа, про яку я тобі розповідаю, — молоденька наречена, найчарівніша в світі, ну,

просто розкіш!.. Привіз її сюди той самий юнак, що за нього вона має тут вийти заміж; а я зустрів цю пару закоханих цілком випадково — днів за три чи за чотири до їхньої подорожі. Ніколи ще не бачив я двох людей, що були б такі задоволені одне з одного, так палко виявляли б своє кохання. Ніжні прояви. взаємної пристрасті схвилювали мене, вразили в саме серце, і кохання моє почалося з ревнощів. Так, для мене було нестерпною мукою бачити, як їм хороше удвох; досада розпалила в мені жагу, і я уявив собі, якою насолодою було б для мене збаламутити їхнє раювання і розірвати той зв’язок, що так тяжко ображав моє чутливе серце; але дотепер усі зусилля мої були даремні, і я вдаюся вже до останнього засобу. Той майбутній муж улаштовує сьогодні для своєї коханої нареченої прогулянку по морю. Я, поки що нічого тобі не казав, але все вже напоготові, аби задовольнити моє кохання; я найняв невеличкого човна та кількох хлопців, і за їхньою допомогою мені пощастить, гадаю я, викрасти красуню.

Сганарель. Ах, пане...

Дон Жуан. Що таке?

Станарель. Все це складається дуже щасливо для вас, і ви добряче беретеся до справи. Нічого немає кращого, як тішитися життям!

Дон Жуан. Отже, готуйся вирушити разом зі мною та захопи всю мою зброю, щоб... (Помічаючи донью Ельвіру). Ах, яка прикра зустріч!.. Пройдисвіте, і ти мені не сказав, що вона тут!

Сганарель. Паночку, ви ж мене про те не питали.

Дон Жуан. Що це вона, збожеволіла, чи що? Навіть не перемінила вбрання і з’явилася сюди в дорожньому костюмі!

ЯВА 3

Донья Ельвіра, Дон Жуан, Сганарель.

Донья Ельвіра. Може, ви зробите мені ласку, Дон Жуане, і впізнаєте мене? Чи можу я принаймні сподіватися, що ви вшануєте мене й повернете, ваше обличчя в мій бік?

Дон Жуан. Мушу признатися, пані, що я вельми здивований: я не сподівався вас тут зустріти.

Донья Ельвіра. Так, я добре бачу, що ви на мене не чекали, ви й справді здивовані, але зовсім не так, як я сподівалася, ваш подив остаточно Переконує мене в тому, у що я відмовлялася вірити до цього часу. Дивом дивуюсь я з власної наївності та слабкості мого серця, — воно ще й досі сумнівалося, ще й досі не пересвідчилась я у вашій зраді, хоч було стільки незаперечних доказів! Я була така добра, мушу признатися, чи, вірніше, така дурна, що хотіла одурити сама себе, одурити мої власні очі, моє власне серце. Я шукала підстав, щоб виправдати, те збайдужіння, яке відчуло в вас моє кохання; я навмисне вигадувала сотні зовні, пристойних причин для вашого квапливого від'їзду, намагаючись очистити вас від злої провини, що в ній обвинувачував вас мій здоровий розум. Надаремне мої справедливі підозри щодня твердили мені все те ж саме, — я приглушувала їхній голос, що взивав вас злочинцем, і залюбки прислухалася до химерних мрій, що змальовували вас моєму серцю зовсім не винним. Але тепер — кінець! Ваше вітання й шана переконали мене остаточно, а в погляді, яким ви мене зустріли, прочитала я багато такого, чого воліла б не знати. Проте я була б дуже рада почути з ваших уст, яка причина вашого від'їзду. Кажіть же, Дон Жуане, прошу вас! Побачимо, як ви будете виправдуватися.

Дон Жуан. Пані, ось перед вами Сганарель, запитайте в нього: він знає, чому я виїхав.

Сганарель (нишком до Дон Жуана). Я, пане? Та я ж анічогісінько не знаю, коли ласка ваша.

Донья Ельвіра. Ну, що ж! Кажіть хоч ви, Сганарелю. Мені однаково, від кого я про це почую.

Дон Жуан (подаючи знак Сганарелеві, щоб той наблизився). Іди сюди і розкажи все пані.

Сганарель (нишком до Дон Жуана). Та що ж я маю казати?

Донья Ельвіра. Підійдіть же, коли вам наказують, і скажіть мені, в чому криється причина такого несподіваного від'їзду.

Дон Жуан. Ти відповідатимеш чи ні?

Сганарель (нишком до Дон Жуана). Мені нічого відповідати. Ви глузуєте з вашого слуги!

Дон Жуан. Кажу тобі: відповідай!

Сганарель. Пані...

Донья Ельвіра. Що?

Сганарель (повертаючись до свого господаря). Пане...

Дон Жуан (сварячись на нього). Якщо...

Сганарель. Пані! Завойовники, Олександр Македонський та інші світи — єдина причина нашого від'їзду. Це, пане, все, що я можу сказати.

Донья Ельвіра. Чи не будете ви такі ласкаві, Дон Жуане, пояснити нам ці дивні таємниці?

Дон Жуан. Пані, сказати вам правду…

Донья Ельвіра. Ах! Як же погано вмієте ви захищатися!.. А ще й вельможа!.. Час би вже звикнути вам до таких речей! Мені прикро бачити ваше збентеження… Чому ви не озброїте вашого чола шляхетним зухвальством? Чому ви не присягаєтеся мені, що почуття ваші до мене анітрохи не змінилися, що ви кохаєте мене, як і колись, — так палко, до нестями, — і ніщо не може відірвати вас від мене, тільки смерть? Чому ви не кажете мені, що важливі справи примусили вас виїхати, не повідомивши про те мене; що вам хоч-не-хоч доведеться пробути тут ще певний час і що мені не лишається-нічого іншого, як повернутися додому, не сумніваючись, що ви рушите за мною якнайшвидше, при першій же нагоді; що в вас, певна річ, палає шалене бажання з’єднатися зі мною та що, відірвані від мене, ви страждаєте так само, як страждає тіло, з яким розлучилася його душа? Ось як вам слід би захищатись, а не стояти так розгублено переді мною!..

Дон Жуан. Признаюся вам, пані, що я не маю таланту прикидатися та що людина я щира й відверта. Я не запевнятиму вас у тому, що зберіг до вас колишні почуття і палаю бажанням з’єднатися з вами, бо ж справа тут цілком ясна: я поїхав, щоб від вас утекти; але тікав я зовсім не з тих причин, що ви їх, можливо, собі уявляєте: я лише скорився голосу сумління, я вже неспроможний був себе переконати, що й надалі зможу жити з вами, не вдаючись у гріх. В мені зародилися сумніви, пані, очі душі моєї розкрилися на те, що я чиню. Я почав думати, що для того, щоб одружитися з вами, я викрав вас із монастиря, що ви порушили свою обітницю, яка єднала вас з іншим, і що небо ставиться до таких речей дуже суворо… Каяття пойняло мою душу, і мене охопив страх перед небесним гнівом. Я подумав собі, що наш шлюб — не що інше, як приховане перелюбство, що за це нас покарає Всевишній і що, кінець кінцем, я змушений вас забути і дати вам змогу повернутися до ваших попередніх обов’язків. Невже ж ви схочете, пані, противитися такому

благочестивому наміру, невже захочете, щоб я, затримуючи вас, посварився з самим небом? Та невже...

Донья Ельвіра. Ах, лиходію! Тільки тепер я зрозуміла тебе цілком!.. І, на біду мою, зрозуміла тебе надто пізно, коли мені загрожує розпач та мука!.. Але знай, що твій злочин не минеться тобі безкарно і що те саме небо, з якого ти глузуєш, покарає тебе за твою зрадливість!

Дон Жуан. Сганарелю, чуєш? Небо!

Сганарель. Подумаєш — небо!.. Знайшла чим лякати!

Дон Жуан. Пані...

Донья Ельвіра. Досить! Я нічого більше не хочу слухати... Я й так шкодую, що вислухала надто багато. Це малодушність — дозволяти, щоб тобі ще й пояснювали твою власну ганьбу; в таких випадках благородне серце з першого ж слова повинно зважити для себе все. Не чекай, що я вибухну тут докорами та прокльонами — ні, ні!.. Гнів мій не такий, щоб виливатися марними словами, вся лютість моя збережеться для помсти. Кажу тобі ще раз: небо покарає тебе, підступний зраднику, за те лихо, що ти мені заподіяв, і якщо ти не боїшся неба, то бійся принаймні гніву зневаженої жінки!

ЯВА 4

Дон Жуан, Сганарель.

Сганарель (набік). Якби ж то могло озватися в ньому сумління!

Дон Жуан (після хвилинного роздуму), А тепер поміркуймо. про те, як його найкраще взятися до нашої любовної пригоди.

Сганарель (сам). Ах, та й паскудному ж господареві мушу я служити!

ДІЯ ДРУГА

Сцена являє собою сільську місцевість на березі моря.

ЯВА 1

Шарлотта, П’єро.

Шарлотта. Ох та й добре ж як, П’єро, що ти опинився там саме вчасно, — ну, чисто як уродився!

П’єро. Ще б пак! Були б вони тепер у чорта на болоті... Ледь-ледь обоє не потонули.

Шарлотта. Виходить, то вранішній вітер беркицьнув їхнього човна у море?

П’єро. Ось постривай-но, Шарлотто, я розкажу тобі усе з початку й до кінця — отак, як воно було; бо ж, як то кажуть, я перший їх побачив,' побачив ото їх перший я. Тож я й кажу: тинялися ми собі по березі моря — я та гладкий Лука... Дуріли та пустували з ним удвох — один одному в голову грудками землі кидали... Адже ж ти знаєш, гладкий Лука охочий до пустощів, та й я теж не від того, щоб пожартувати. Отож ми з ним удвох дуріємо собі та дуріємо, коли це — гульк! — аж бачу я, наче віддалік щось у воді вовтузиться та ніби, плигаючи по хвилях, до нас пливе. Спочатку я те дуже добре бачив, а потім раптом бачу, що вже нічого я не бачу. "Агов, Луко! — кажу. — Либонь, отамечки люди плавають..." — "Чи не попутав тебе часом нечистий, — каже він до мене, — це тобі чорна кицька памороки забила, туману на тебе напустила, що тобі замерещило перед очима". — "Хрест мене побий, — кажу, — зовсім не замерещило мені перед очима, а то ж таки люди". — "Бреши! — каже. — Тобі полуда на очі сіла". — "Хочеш, вдаримо об заклад, — кажу, —

ніякої полуди в мене немає, — кажу, — а то два чоловіки, — кажу, — ще й пливуть вони прямісінько сюди", — кажу. "Сто чортів! — каже він до мене. — Б’юся об заклад, що ні". — "Ого! — кажу, — ну, то заложімося на десять су, — хочеш?" — "Авжеж, хочу, — каже, — ось маєш і гроші на заставу", — каже. А яз глузду ще не з’їхав, знаєш, ще не сказився, та узяв, та й кинув на землю аж чотири су цілісінькі, та ще п’ять су дрібняками, — та так ото немов одним духом хильнув скляночку вина. Адже ж я, нівроку мені, одчайдушний, мене не сполохаєш!.. А тут я вже добре знав, що робив. Мені пальця в рот не клади! Не встиг я й гроші на кін поставити, коли це бачу, — та вже зовсім добре бачу, — двійко людей у морі, та ще й знаки подають, кличуть нас на підмогу; я відразу ж — хап! — та й почав збирати грошенята. "Ага, Луко, — кажу, — диви, он вони нас кличуть; нумо мерщій до них на допомогу!" — "Ні, — каже він до мене, — я через них гроші програв". Он як! Ну, та й почав же я його стидати та йому докоряти, — насилу-таки його умовив; ускочили ми з ним у човен, сяк-так почали веслувати і таки витягли їх з води. Ну, а по тому привів я їх до себе та й посадовив коло вогню, а по тому вони пороздягалися гольцем голі й почали сушитися, а Сотому прийшло ще двойко з тієї ж банди, та тільки ті самі врятувалися, а потім Матюріна прийшла, і почали вони на неї і очима, і бровами моргати… Ось воно як було, Шарлотто! Отака зі мною сталася несподівана пригода.

Шарлотта. Ти мені казав, П’єро, що один з них там такий уже красунчик, гарніший за всіх інших.

П’єро. Еге ж, то господар. Він, мабуть, великої-великої руки пан, бо ж усе вбрання його гаптоване золотом — аж від верху й до самісінького низу; та й ті, що йому прислуговують, теж пани справжнісінькі; а проте хоч який він пай вельможний, а таки був би втопився, коли б, не нагодився я на ту пору, — голову собі дам відрубати, коли це не так.

Шарлотта. Чи ти ба!

П’єро. Ого! Хрест мене вбий, отам би йому й каюк, коли б не я.

Шарлотта. Він ще й досі в тебе голий сидить, гаг П’єро?

П’єро. Оввa! Де ж пак! Вони його при нас знову ж таки вичепурили. Господи боженьку ти мій, зроду-звіку й видом не видав я, щоб отак убиралися! Скільки там усього поначіплювано та понашивано, скільки там різних гудзиків у тих вельможних панів! Їй-право, я б у всьому тому заплутався; як глянув, то так мені в очах і потемніло, аж очманів!.. Бач, Шарлотто, волосся в них таке, що саме на голові не тримається; вони його напинають на голову, мов той каптур з кужелини. А на сорочках у них такі рукави просторі, що ми з тобою вільно туди залізли б — і ти, і я. Замість штанів у них якась фартушина, така велика-превелика, як великий піст; замість камзола — коротенькі курточки, що не доходять їм навіть і де пупа; а замість коміра — велика хустина на шиї, мережчата, ще й з чотирма здоровецькими китицями з полотна, що просто на череві їм теліпаються. А ще в них сила-силенна комірців — та таких манесеньких та вузесеньких — на рукавах, а на ногах у них — цілі діжки, ще й пасаманом пообшивані, і на всьому тому стільки стрічок, стільки стрічок, що аж жаль бере! Навіть черевики стрічками обтикано і вздовж, і впоперек!.. Та так їх припасовано, що я, взувши їх, безпремінно скрутив би собі в'язи.

Шарлотта. Їй-бо, П’єро, треба б мені піти та глянути на це хоч одним оком.

П’єро. Ой, та ти вперед послухай, Шарлотто! Я маю щось тобі сказати, чуєш!

Шарлотта. Ну, що там таке? Кажи мерщій!

П’єро. Бач, Шарлотто… я мушу, як то кажуть, відкрити перед тобою моє серце. Я тебе люблю, ти ж це добре знаєш, і збираюся з тобою побратися; та тільки, їй-право, я з тебе невдоволений.

Шарлотта. Що, що?! Це з якої ж то причини?

П’єро. А з такої, що ти мені жалю завдаєш, їй-бо, що так.

Шарлотта. Чим же то я тобі жалю завдаю?

П’єро. А тим; що не Любиш ти мене анітрошечки.

Шарлотта. Ай-ай-ай! Оце й усе?

П’єро. Атож, оце й усе! Доволі з мене й цього!

Шарлотта. Боже мій, П’єро, ти мені завжди після неї та й знов тієї ж співаєш!

П’єро. Я тобі завжди тієї ж співаю, бо ж у нас із тобою завжди одне, завжди те ж саме, а коли б у нас завжди того ж самого не було, то я б тобі завжди після тієї та й знов тієї ж не співав!

Шарлотта. Та й чого ж тобі треба? Чого ти хочеш?

П’єро. Сто чортів! Я хочу, щоб ти мене любила!

Шарлотта. А хіба ж я тебе не люблю?

П’єро. Ні, ти мене не любиш, а я от, як не перервуся, намагаюся з усіх сил, щоб ти мене полюбила. Я купую тобі, не перечачи, стрічки в усіх крамарів, що до нас заходять; мало собі в’язи не скручую, щоб дроздів-співунів для тебе дерти; наймаю музик, щоб грали на день твого святого, — і все це ні до чого, немов я б’юся головою об стіну. Знаєш, недобре й нечесно — не любити людей, які нас люблять.

Шарлотта. Боже мій, адже ж і я тебе люблю…

П’єро. Еге ж, еге ж, добре ти мене любиш, нема що й казати!

Шарлотта. Та як же. тебе любити, ну? Чого ти хочеш?

П’єро. Я хочу, щоб мене любили так, як люблять усі люди, коли вони люблять як слід.

Шарлотта. А хіба ж я не люблю тебе як слід?

П’єро. Ні. Коли кохання є, то його добре видко, і яких тільки штук тоді не витинають — на тисячі ладів — із тими, кого кохають від щирого серця! Глянь-но на оту гладку Томассу, що втіпалася в молодого Робена; одно коло нього, одно все в’ється, все зачіпає його щохвилини, зовсім не дає йому спокою. Пройде проз нього та й встругне якусь штуку: чи то по потилиці його загилить, чи то — оце недавнечко — сидів він собі на ослоні, а вона як висмикне ослін той з-під нього, то так він і простягся на увесь зріст на долівці. Оце любощі, оце милування!.. А ти зроду й словечка до мене не промовиш, немов колода яка нечуственна!.. Я разів із двадцять проз тебе пройду, а ти й з місця не зрушишся, щоб хоч злегенька ляснути мене по спині чи то озватися до мене яким словечком. Ет, к лихій матері! Як собі хочеш, а так не годиться! Холодна в тебе кров, дівчино, та й уже!

Шарлотта. Нічого не вдієш! Таку вже маю вдачу… Не можу ж я себе переробити!

П’єро. Вдача тут ні до чого! Коли хто з ким любиться, будь-що-будь, а критися з тим він не здолає, завжди чимось виявить, що в нього на серці.

Шарлотта. Одне слово, я тебе люблю, скільки можу; а коли ти невдоволений, можеш полюбити собі яку іншу.

П’єро. Отакої! Чи я ж того не казав? Коли б ти мене любила, хіба сказала б ти мені отаке?

Шарлотта. То чого ж ти мені голову морочиш?

П’єро. Стонадцять чортів! Та що ж я тобі лихого роблю? Я тільки прошу, щоб ти була приязніша до мене.

Шарлотта. Ну, то не чіпай мене, постривай трохи і не підганяй. Може ж, воно й прийде само, отак раптом, коли ми покинемо об тім думати.

П’єро. То перебиймо ж руки, Шарлотто!

Шарлотта (подаючи руку). Гаразд, згода!

П’єро. Обіцяй же мені, що ти таки покохаєш мене міцно-преміцно.

Шарлотта. Зроблю все, що зможу; та тільки треба, щоб воно прийшло само собою. Глянь, П’єро, чи це не отой самий добродій?

П’єро. Атож, це він.

Шарлотта. Ах, боженьку ж мій, який же він гарнесенький! Ото було б шкода, коли б він утопився!

П’єро. Я зараз повернуся; піду вип’ю жухлик винця, щоб підживити душу та трохи отямитися після тієї, халепи, в яку я був ускочив!

ЯВА 2

Дон Жуан, Сганарель, Шарлотта в глибині сцени.

Дон Жуан. Нам не пощастило, Сганарелю: цей несподіваний шквал перекинув у море разом з нашим човном і наші плани; але, сказати тобі правду, ота селяночка, що я на неї тут натрапив, потішила мене, — вона така чарівлива, що весь жаль мій минувся безслідно, і я не шкодую

більше, що ми зазнали такої невдачі. Не слід випускати те серденько з рук, тож я й зробив уже все для того, щоб мені не довго довелося обмежуватися самими зітханнями.

Сганарель. Признатися, пане, дивуюся я на вас. Ще не отямилися ми після тієї смертельної небезпеки, а ви, замість того щоб скласти небові дяку за ласку, що воно її нам вчинило, знову намагаєтеся стягти на себе його гнів вашими повсякчасними фантазіями, та вашими любуваннями, та милу…

Дон Жуан свариться на нього.

Та годі-бо вам, шахраю ви неприторенний, ви й самі не тямите, що базікаєте, а господар ваш тямить, що він робить. Ходімо!

Дон Жуан (помітивши Шарлотту). От тобі й на! Звідки взялася ще й ця селяночка, Сганарелю? Чи бачив ти коли таку красуню? І чи не здається тобі, скажи-но мені, що ця аж ніяк не гірша за ту першу?

Сганарель. А звісно. (Набік). Наша пісня гарна й нова, починаймо її знову…

Дон Жуан (до Шарлотти). Якому щасливому випадкові маю я дякувати, красуне, за таку приємну зустріч? Як?! Та невже ж отут, у сільській місцевості, серед цих дерев та скель, можна раптом натрапити на таке чарівне створіння, як ви?

Шарлотта. Як бачите, пане.

Дон Жуан. Ви з цього села?

Шарлотта. Так, пане.

Дон Жуан. Ви тут і живете?

Шарлотта. Так, пане.

Дон Жуан. А ваше ім’я?

Шарлотта. Шарлотта, до ваших послуг.

Дон Жуан. Ах, яка вродлива! А очі, очі!.. Так і проймають!..

Шарлотта. Ой паночку! Ой, як же мені соромно!..

Дон Жуан. О, не треба соромитись, адже вам кажуть тільки правду! Сганарелю, ну, що… Чи бачив хто коли таку красу? Поверніться трошки, прошу вас. Ах, яка чудова талія! Підведіть трошечки голівку, будьте такі ласкаві. Ах, яке чарівне личко! Розкрийте ваші очі… Ширше, ширше! Ах, які ж вони прекрасні! Дозвольте мені глянути на ваші зубки. Ах, вони створені для кохання! І які спокусливі ці уста!.. Я в захваті! Ніколи ще не бачив я такої привабливої особи…

Шарлотта. Пане, ви дуже ласкаві, та тільки чи не глузуєте ви з мене…

Дон Жуан. Чи ж можу я з вас глузувати? Боже мене борони! Я надто вас кохаю і кажу від щирого серця.

Шарлотта. Красненько вам дякую, коли так.

Дон Жуан. Немає за що, я не заслуговую вашої подяки; за все, що я кажу, ви маєте дякувати не мені, а єдино тільки вашій чудовій вроді.

Шарлотта. Пане, все це надто хороше сказано задля мене, а мені й розуму не вистачить, щоб відповісти вам як слід.

Дон Жуан. Сганарелю, поглянь на її ручки…

Шарлотта. Та годі-бо вам, пане, вони чорні, як не знати що!

Дон Жуан. Ах! Та хіба ж можна таке казати? Ці ж ручки найкращі. в світі! Дозвольте мені їх поцілувати, прошу вас.

Шарлотта. Ой паночку, то для мене забагато честі! Коли б я була знала про те раніше, я б їх хоч у висівках помила.

Дон Жуан. Так-так… А скажіть-но мені, чарівна Шарлотто, ви, звичайно, ще не одружені?

Шарлотта. Ні, пане, але скоро віддамся за П’єро, сина нашої сусідки Сімонетти.

Дон Жуан. Як?.. Щоб отака дівчина, як ви, та віддалася б за простого селянина?! Ні, ні! Це означало б — споганити таку чудову красу… Вас народжено не для животіння в якомусь нікчемному селі! Ви гідні, безперечно, кращої долі, і небо, якому це добре відоме, саме й привело мене сюди для того, щоб я став на заваді цьому шлюбові і віддав належне вашим принадам; адже ж я, чарівна Шарлотто, кохаю вас від щирого серця, і лише від вас самої залежатиме, щоб я вирвав вас з цієї злиденної місцевості і дав вам становище, на яке ви цілком заслуговуєте. Моє кохання надто раптове, не заперечую; але… нічого не вдієш! Це полонила мене ваша чудова врода, Шарлотто; адже за чверть години вас можна покохати так, як іншої не покохав би й за півроку.

Шарлотта. Їй-право, пане, я й сама не знаю, що маю робити, коли ви отаке говорите… Аж серцю любо слухати ваші солодкі речі, і я з дорогою душею повірила б кожнісінькому вашому слову, але мені завжди казали, що панам ніколи вірити не можна і що всі ви, пишні вельможі, — баламути; мовляв, у всіх у вас одна думка в толові: як би звести з розуму яке дівчатко.

Дон Жуан. Я не з таких людей.

Сганарель (набік). Ще б пак!

Шарлотта. Бачте, пане: то невелика втіха, коли тебе з розуму зводять. Я бідна селянка, але я дівчина чесна і волію ліпше вмерти, аніж заплямувати мою добру славу.

Дон Жуан. Невже ж то я маю таку негідну душу, що можу одурити таку дівчину, як ви? Та невже ж то я такий підлий, щоб звести вас з розуму і збезчестити? Ні, ні, сумління мені цього не дозволить!.. Я кохаю вас, Шарлотто, кохаю віддано і чесно; і, щоб переконати вас, що це правда, скажу вам, що я не маю іншого бажання, як одружитися з вами. Хочете мати ще переконливіший доказ? Я ладен одружитися з вами, коли ви того схочете. Ось мій слуга, нехай він буде свідком обіцянки, що я її вам зараз даю.

Сганарель. Атож, атож, не бійтеся! Він одружиться з вами, скільки ви захочете.

Дон Жуан. Ах, Шарлотто, я бачу добре, що ви мене ще не знаєте! Ви мені завдаєте великої образи, рівняючи мене до інших; якщо на світі й є пройдисвіти, котрі тільки те й роблять, що зводять чесних дівчат, то мене ви повинні виключити з їхнього числа і не брати під сумнів щирість моїх слів... До того ж і краса ваша може служити вам запорукою в усьому. Коли дівчина має таку вроду, як ви, їй нема чого боятися; вірте мені, ви зовсім не схожі на таку особу, яку можна було б звести з розуму; а щодо мене, то, присягаюсь вам, я залюбки тисячу разів проколов би собі серце, якби хоч на мить у мене майнула думка вас зрадити.

Шарлотта. Боже мій! Не знаю, правду ви кажете чи неправду, але хоч-не-хоч вам віриш.

Дон Жуан. Якщо ви мені повірите, ви тільки віддасте мені належне, і я ще раз обіцяю вам вірність. Ви не відмовите мені? Ви згодитесь стати моєю дружиною?

Шарлотта. Так, аби тільки моя тітка не перечила.

Дон Жуан. Ну, то дайте ж мені вашу ручку, Шарлотто, коли на те є ваша згода.

Шарлотта. Тільки прошу вас, папочку, ви ж на мене туману не наводьте, не обманюйте мене! А ні, то все це на вашій совісті тяжітиме; самі ж ви бачите, яка я довірлива…

Дон Жуан. Як?! Ви все ще берете під сумнів мою щирість! Хочете, я складу найстрашніші присяги? Хай небо…

Шарлотта. Боженьку мій, та не присягайтеся! Я ж вам вірю.

Дон Жуан. То поцілуйте мене хоч разочок на знак вашої згоди.

Шарлотта. Ой паночку, підождіть-бо, прошу я вас, поки ми з вами поберемося! А потім я цілуватиму вас, скільки ви забажаєте.

Дон Жуан. Ну, гаразд, чарівна Шарлотто, я бажаю всього того, чого бажаєте ви… Дайте мені тільки вашу ручку і дозвольте тисячею поцілунків виявити вам той радісний захват, що охоплює мене…

ЯВА 3

Дон Жуан, Сганарель, П’єро, Шарлотта.

П’єро (штовхаючи Дон Жуана, що цілує руку Шарлотті). Помалу, помалу, пане!.. А відступіться-но трохи набік, коли ласка ваша… Та й

дуже ж ви, нівроку вам, розпалилися! Глядіть, щоб часом не добули остуди.

Дон Жуан (щосили відпихаючи П’єро). Це що за нахаба?

П’єро (стаючи між Дон Жуаном та Шарлоттою), Сказано вам: забирайтеся геть! Нічого тут горнутися до наших наречених!

Дон Жуан (знову відпихаючи П’єро). Ах! Чого це він здіймає, галас?

П’єро. А, стонадцять чортів! Хіба ж можна так штовхати порядних людей?!

Шарлотта (хапаючи П’єро за руку). Не руш його, П’єро! Хай робить що хоче…

П’єро. Як то — не руш? Як то — хай робить що хоче? Та я не дозволю!..

Дон Жуан. Ого!

П’єро. Ах ти ж, гаспиде проклятий!.. Виходить, коли ви великий пан, то вам уже й можна зводити наших дівчат, та ще й перед самісіньким нашим носом?! Е, ні! Забирайтеся звідси та мастіть медом своїх…

Дон Жуан. Що таке?

П’єро. А таке…

Дон Жуан дає йому ляпаса!

Під три чорти! Не смієте мене бити!

Ще ляпас.

Ой!.. Бодай він запався!..

Ще ляпас.

А, нечиста сила!..

Ще ляпас.

Сто чортів! Бодай він крізь землю пішов!.. Не годиться так бити людей... Не так треба дякувати за те, що вас витягли з води й не дали вам потонути.

Шарлотта. П’єро, та не сердься-бо!

П’єро. Сердитимусь, та й квит! А ти поганка, гультяйка, коли дозволяєш, щоб халявки коло тебе смалили!

Шарлотта. Ох, П’єро, це зовсім не те, що ти гадаєш! Цей пан хоче зі мною одружитися, і тобі нема чого лютувати, аж із шкури вилазити.

П’єро. Оввa! Чому б то й ні! Адже ж ти заручена зі мною!

Шарлотта. Ну то що? Коли ти мене любиш, П’єро, ти повинен радіти, що я стану вельможна пані.

П’єро. Дідька лисого! То вже вибачай! Як на мене; то краще б ти була пропала, ніж віддалася за іншого.

Шарлотта. Годі, годі, П’єро, не журись! Коли я буду вельможна пані, то й тобі дещо перепаде: носитимеш нам масло та сир на продаж.

П’єро. А до біса! Нізащо не носитиму, хоч би ти й платила мені удвоє, дорожче. Виходить, він тобі наспівує, а ти вже й вуха розпустила, ти вже й рада-радісінька?! Стонадцять чортів йому в пельку! Та коли б я був знав усе це раніше, не витягав би я його з води анізащо, а торохнув би його веслом по головешці що було сили!

Дон Жуан (наближаючись до П’єро, щоб його вдарити). Що ви сказали?

П’єро (ховаючись за Шарлотту). Під три чорти! Я не боюся нікого…

Дон Жуан (ідучи в той бік, де П’єро). Постривайте ж!..

П’єро (перебігаючи на другий бік). Ат, начхати мені на все!

Дон Жуан (доганяючи П’єро). А ось ми побачимо!

П’єро (знову ховаючись за Шарлотту). Бачили ми ще й не таких!

Дон Жуан. Ану-ну!

Сганарель. Ой пане, та не чіпайте ви цього бідолахи! Совісно його бити! (До П’єро, стаючи між ним. та Дон Жуаном). Слухай-но, чоловіче добрий, іди собі звідси і не кажи йому нічого.

П’єро (проходячи нове Сганареля і гордо дивлячись на Дон Жуана). А я таки йому скажу…

Дон Жуан (підіймаючи, руку, щоб дати ляпаса П'єро). Ах, так! Ну то я ж вам покажу…

П’єро нахиляє голову, і Сганарель дістає ляпаса.

Сганарель (дивлячись на П’єро). А щоб на тебе чума напала паскуднику!

Дон Жуан (до Сганареля). Маєш! Ось ти й заробив за свою милосердність.

П’єро. Ех!.. Піду ж я та розкажу її тітці про всі оці штуки!

ЯВА 4

Дон Жуан, Шарлотта, Сганарель.

Дон Жуан (до Шарлотти). Нарешті зазнаю я надлюдського раювання!.. О безмежне щастя! Немає такої речі на світі, на яку б я погодився його проміняти!.. Скільки насолоди чекає на мене, коли ви станете моєю дружиною і коли…

ЯВА 5

Дон Жуан, Матюріна, Шарлотта, Сганарель.

Сганарель (помітивши Матюріну). Отуди к бісу!..

Матюріна (до Дон Жуана). Ей, пане, що це ви тут робите з Шарлоттою? Чи не присягаєтеся ви і їй у коханні?

Дон Жуан (нишком до Матюріни). Ні. Навпаки, то вона набивається, щоб я взяв її собі за жінку, а я їй відповів, що заручився з вами.

Шарлотта (до Дон Жуана). Чого це треба від вас Матюріні?

Дон Жуан (нишком до Шарлотти). Вона ревнує, що я розмовляю. з вами; їй хотілося б, щоб я з нею одружився, але я їй сказав, що жадаю тільки вас.

Матюріна. Як?! Шарлотта…

Дон Жуан (нишком до Матюріни). Все, що ви їй казатимете, — ні до чого; вона забрала це собі в голову.

Шарлотта. Та як же воно так?! Матюріна…

Дон Жуан (нишком до Шарлотти). Не варто вам з нею розмовляти; однаково не виб’єте ви з неї цієї дурної фантазії.

Матюріна. Хіба ж…

Дон Жуан (нишком до Матюріни). Вона не хоче слухати ніяких доказів.

Шарлотта. Я хотіла б…

Дон Жуан (нишком до Шарлотти). Вона вперта, як тисяча дияволів!

Матюріна. А все ж…

Дон Жуан (нишком до Матюріни). Не кажіть їй нічого, вона божевільна.

Шарлотта. Я гадаю…

Дон Жуан (нишком до Шарлотти). Не чіпайте її, вона дивакувата.

Матюріна. Ні, ні, мені треба з нею побалакати!

Шарлотта. Хочу послухати, що ж вона казатиме!

Матюріна. Як?!

Дон Жуан (нишком до Матюріни). Б’юся об заклад, що вона вам казатиме, буцімто я їй обіцяв одружитися з нею.

Шарлотта. Я…

Дон Жуан (нишком до Шарлотти). Побиймося об заклад, що вона вас запевнятиме, буцімто я. дав їй слово взяти її собі за жінку.

Матюріна. Ой Шарлотто, не годиться дівці скакати в чужу гречку!

Шарлотта. То нечесно, Матюріно, ревнувати через те, що пан до мене балакає.

Матюріна. Мене пан побачив першу.

Шарлотта. Вас він побачив першу, а мене хоч і другу, так зате ж обіцявся зі мною одружитись.

Дон Жуан (нишком до Матюріни) Ага! А що я вам казав?

Матюріна (до Шарлотти). Оввa! А дзуськи!.. Він зі мною, а не з вами, обіцяв одружитись!..

Дон Жуан (нишком до Шарлотти). Чи ж я не вгадав?

Шарлотта. Це вже кому іншому скажіть, будьте ласкаві! Зі мною, кажу!..

Матюріна. Не плетіть дурниць; люди засміють! Зі мною, чуєте, зі мною!..

Шарлотта. Та осьдечки він сам, нехай скаже, коли не моя правда.?

Матюріна. Осьдечки він сам, нехай балака, коли я брешу!..

Шарлотта. Чи обіцяли ви їй, пане, одружитися з нею?

Дон Жуан (нишком до Шарлотти). Ви з мене смієтеся!..

Матюріна. Чи ж правда, пане, іро ви їй обіцяли взяти з нею шлюб?

Дон Жуан (нишком до Матюріни). Як ви могли подумати?!

Шарлотта. То нащо ж вона таке каже?..

Дон Жуан (нишком до Шарлотти). Хай собі каже…

Матюріна. Та чого ж вона товче своєї?

Дон Жуан (нишком до Матюріни). Хай собі ляпає язиком…

Шарлотта. Ні, ні, не я буду, як не доб’юся правди!..

Матюріна. В цій справі треба добре розібратися…

Шарлотта. Ой Матюріно, як же мені кортить, щоб оцей пан утер вам вашого кирпатого носа!..

Матюріна. Ой Шарлотто, а мені ж то як кортить, щоб ви в цього пана облизни піймали…

Шарлотта. Пане, покладіть край нашій суперечці, будьте такі ласкаві!

Матюріна. Розсудіть нас, пане!

Шарлотта (до Матюріни). Ось ви побачите!

Матюріна (до Шарлотти). Ні, то вже ви побачите, ви!

Шарлотта (до Дон Жуана). Кажіть-бо!

Матюріна (до Дон Жуана). Говоріть-бо!

Дон Жуан. Що ж я маю вам казати, що маю говорити? Обидві ви запевняєте, що я обіцяв і одній, і другій одружитися з вами. Хіба ж кожна з вас не знає, як стоїть справа, і хіба треба, щоб я щось іще пояснив? Чому я маю казати вам і переказувати знов і знов те саме від слова до слова? Тій, кому я справді обіцявся, — хіба ж їй того не досить, щоб у душі посміятися з другої, хоч би що вона казала, і чи варто їй турбуватися, якщо я додержу мого слова? Суперечки не посувають справи вперед. Треба діяти, а не говорити; діла розв’язують суперечку краще, ніж слова. Саме так я й збираюся вас розсудити, і коли я одружуся, всі побачать, кому з вас двох належить моє серце… (Нишком до Матюріни). Хай вона собі думає, що хоче… (Нишком до Шарлотти). Хай вона поринає в свої химерні мрії.?. (Нишком до Матюріни). Я кохаю вас так палко… (Нишком до Шарлотти). Всім серцем я ваш… (Нишком до Матюріни). Всі жінки — потвори в порівнянні з вами! (Нишком до Шарлотти). Коли бачиш вас, на інших і дивитися гидко… (Вголос). Даруйте, я маю дещо наказати; за чверть години я до вас повернусь.

ЯВА 6

Шарлотта, Матюріна, Сганарель.

Шарлотта (до Матюріни). Хай там як, а кохає він тільки мене!

Матюріна (до Шарлотти). А одружиться він тільки зі мною!

Сганарель (зупиняючи Шарлотту й Матюріну). Ах, бідолашні ж ви, дівчаточка! Шкода мені вас, — які ж бо ви простосердні!.. Не можу я дивитися, як ви самі на свою голову лихо накликаєте. Стережіться!.. Повірте мені і одна, й друга: не слухайте ви усіх отих казок, які вам у вуха натуркують, та живіть собі на селі, як і досі.

ЯВА 7

Дон Жуан, Шарлотта, Матюріна, Сганарель.

Дон Жуан (у глибині сцени, до себе). Хотів би я знати, чому Сганарель не пішов за мною?

Сганарель. Мій господар — дурисвіт; у нього на думці тільки одне: як би вас обох одурити... Адже ж він одурив уже багато інших. Він — всесвітній жених, він ладен з усіма одружитися, і... (Помітивши Дон Жуана), Але ж це неправда; і якщо-хтось вам таке говоритиме, скажіть йому, що він бреше. Мій господар — зовсім не всесвітній жених, він зовсім не дурисвіт; він і думки такої не має, щоб вас обхитрувати, і зроду він нікого не дурив. А, та осьдечки й він; запитайте ліпше в нього самого...

Дон Жуан (дивлячись на Сганареля й запідозривший, що той щось про нього сказав). Та-ак!

Сганарель. Пане, скрізь по світах сила-силенна злих язиків, отож я й хотів запобігти поговору; я втовкмачував їм обом, що коли, мовляв, вони від когось почують про вас лихе, то хай таким брехням не вірять, хай кажуть навпростець, що той бреше!

Дон Жуан. Сганарелю!

Сганарель (до Шарлотти й Матюріни). Атож, господар мій — людина чесна; я вам у цьому даю запоруку.

Дон Жуан. Гм-гм!..

Сганарель. То лише самі зухвальці…

ЯВА 8

Дон Жуан, Ла Раме, Шарлотта, Матюріна, Сганарель.

Ла Раме (нишком Дон Жуанові). Пане, я прибіг вас остерегти: вам тут бути небезпечно.

Дон Жуан. Що сталося?

Ла Раме. Дванадцятеро вершників шукають вас і от-от примчать сюди; я не знаю, як їм пощастило узяти ваш слід; але я прочув цю новину від одного селянина, що здибався їм дорогою: вони розпитували його про вас і описували йому ваші прикмети. Не гайте часу, вони вже близько! Тікайте мерщій, а ні, то буде пізно…

ЯВА 9

Дон Жуан, Шарлотта, Матюріна, Сганарель.

Дон Жуан (до Шарлотти й Матюріни). Негайна справа примушує мене виїхати звідси, але проїду вас не забувати моєї обіцянки і вірити, що не пізніше завтрашнього вечора я подам вам про себе звістку.

ЯВА 10

Дон Жуан, Сганарель.

Дон Жуан. Оскільки сили тут нерівні, треба вдатися до хитрощів і спритно викрутитися від напасті, що женеться за мною. Я хочу, щоб Сганарель переодягся в моє вбрання, а я…

Сганарель. Ви глузуєте, пане! Важити своїм життям?! Та вони ж мене вб’ють у вашому вбранні, і…

Дон Жуан. Мерщій! Я ще роблю тобі надто велику честь!.. Щасливий той слуга, якому випала славетна доля — накласти головою за свого господаря!

Сганарель. Красненько вам дякую за таку честь! (Сам). О небо! Якщо вже запахло смертю, даруй мені свою велику ласку: не попусти, щоб мене вважали за іншого!

ДІЯ ТРЕТЯ

Сцена являє собою ліс.

ЯВА 1

Дон Жуан у селянському одязі; Сганарель вбраний лікарем.

Сганарель. Далебі, пане, ви повинні визнати, що таки моя була правда і що тепер ми обоє переодягнися напрочуд спритно — ніхто не вчепиться! Ваш перший задум був зовсім негодящий, а ця одежина ховає нас багато краще, ніж усе те, що ви тоді збиралися — робити.

Дон Жуан. Ти й справді виглядаєш хоч куди! Але де ж це ти викопав таке химерне вбрання?

Сганарель. Де? Це одяг якогось старого лікаря; його було заставлено в одному місці, а я його там надибав та й викупив, і довелося мені віддати за нього чимало грошей. А знаєте, пане, в цьому одязі мене вже шанують: кого не стріну — усі що мене вітаються, ще й поради в мене прохають, як у тямущої людини.

Дон Жуан. Як то?

Сганарель. Чоловік п’ять, а мо’ й шість селян та селянок напосідалися на. мене, коли я проходив, щоб я їм прирaяв щось помічне від різних хвороб.

Дон Жуан. І ти їм, звичайно, сказав, що ти ні бе ні ме у тому не тямиш?

Сганарель. Я?.. Та зроду-звіку! Я вирішив підтримати честь мого вбрання і через те кожного вислухав, побалакав із ними про їхні хвороби і кожному прописав лікування.

Дон Жуан. Які ж ліки ти їм порадив?

Сганарель. Та всякі, що тільки спадали мені на думку, їй-право, пане! Поради я давав навмання; ото було б сміху, коли б мої хворі раптом поодужували та прийшли складати мені подяку!

Дон Жуан. А чому й ні! З якої рації не користуватися тобі з тих привілеїв, що їх мають усі лікарі. Коли хворі одужують, лікарі до того, так само, як і ти, аж ніяк не причетні, і вся їхня майстерність — чистісіньке кривляння. Трапився щасливий випадок, а їм слава! Так само може й тобі поталанити, ти можеш, як і вони, обертати собі на користь одужання слабого і приписувати твоїм лікам усе, що може залежати від сприятливого збігу обставин та від сил природи.

Сганарель. Як, пане, то ви такий самий невіра і в медицині?

Дон Жуан. Медицина — одна з найбільших помилок людства.

Сганарель. Як?! То ви не вірите ні в олександрійський лист, ні в касію, ані в блювотне вино?..

Дон Жуан. А чого я маю в них вірити?

Сганарель. Та й бусурманська ж у вас душа! А проте ви ж самі бачите, що блювотне вино наробило великого шелесту останнім часом. Хто раніше в нього не вірив, ще й брав його на посміх, то й ті визнають тепер його чудові якості. Не більш як три тижні тому я сам на власні мої очі, бачив його чарівну силу.

Дон Жуан. А саме?

Сганарель. В одного чолов’яги вже шість день стояла смерть, за плечима. Не знали, що йому й робити, ніякі ліки не допомагали, та й надумалися кінець кінцем дати йому блювотного вина.

Дон Жуан. І він одужав, звичайно?

Сганарель. Ні, помер.

Дон Жуан. Що й казати, сила надзвичайна!

Сганарель. А щоб ви знали! Цілісінькі шість день не міг він померти, а тут узяв та й помер… Чи то ж таки не міцні ліки?

Дон Жуан. Твоя правда.

Сганарель. Але облишмо медицину — однаково ж ви в неї не вірите! — та поговорімо про інше. Цей одяг додає мені розуму, і мені кортить

посперечатися з вами. Адже ж ви дозволили мені суперечки — пам’ятаєте? — і забороняєте тільки докучати вам напученнями.

Дон Жуан. Отже?

Сганарель. Хотілося б мені вивідати ваші таємні думки. Та невже ж ви аніскілечки не вірите в небо?

Дон Жуан. Облишмо це.

Сганарель. Виходить, не вірите. А в пекло?

Дон Жуан. Ет!

Сганарель. Однаково. А в диявола, скажіть, коли ласка ваша?

Дон Жуан. Так, так.

Сганарель. Теж щось не дуже. Ну, а в загробне життя хоч на макове зернятко вірите?

Дон Жуан. Ха-ха-ха!..

Сганарель. Ну, та й людина ж!.. Я б не взявся навернути вас до віри... А скажімо, "чорний монах"! Що ви про нього думаєте? Га!

Дон Жуан. Забирайся ти під три чорти!.. Не мели казна-чого!

Сганарель. Е, ні, оцим уже я вам не поступлюся, — "чорний монах" таки є. Хоч на шибеницю мене почепіть, а я свого не подарую! Проте, живучи, на світі, треба ж у щось вірити? У що ви вірите?

Дон Жуан. У що я вірю?

Сганарель. Атож.

Дон Жуан. Я вірю в те, Сганарелю, що двічі по два — чотири, а двічі по чотири — вісім.

Сганарель. Добра мені віра й добрі догмати! Виходить, бачу я, що ваша релігія — це арифметика? Та й набреде ж людині отака нісенітниця в голову!.. Мабуть, частенько так буває: що більше людина вчилася, то менше в неї олії в голові… Що ж до мене, пане, я, хвалити бога, не такий вчений, як ви, і ніхто не може похвалитися, що він мене чогось навчив, та хоч і невеличкий маю розум та трішки того клею в голові, а проте краще на всьому знаюся, ніж різні там книжники, і хто-хто, а я чудово розумію, що наш світ — не гриб і за одну ніч отаке — ні сіло ні впало — не виріс. Дозвольте вас запитати, а хто ж створив оці дерева, ці скелі, цю землю й це небо, що простяглося над нами? Чи, може, все це утворилося само собою? Або вас, приміром, узяти, — ось ви? Та хіба ж ви самі собою на світ з’явилися, хіба ж не потрібно було вашій матері завагітніти для того від вашого батька? Чи ж можете ви дивитися на всі ті хитрі штуки, що з них складається машина людського тіла, і не умлівати від захоплення над тим, як усе це одне до одного припасовано? Ці нерви, ці кості, ці вени, ці артерії, ці… як пак їх звати?.. Ці легені, це серце, ця печінка та інші складові. частини, які тут маються і які… Ох! Та промовте ж хоч словечко, перепиніть мене! Не можу ж я сперечатися, коли мені не перебивають… Ви навмисне мовчите і даєте мені балакати, щось хитруєте.

Дон Жуан. Я чекаю, коли скінчаться твої мудрування.

Сганарель. А я міркую собі ось як: хоч би що ви казали, а є в людині щось дивне-предивне — таке, чого ніякі вчені не змогли б пояснити. Хіба ж не дивно, що осьдечки я стою, а в голові мені щось снується, думає про сотню різних речей заразом та командує моїм тілом як захоче? От схочу я чи то сплеснути в долоні, чи руки здійняти, чи звести очі до неба, чи голову схилити, ми побаламкати ногами, піти праворуч чи то ліворуч, вперед, назад, покрутитися… (Крутиться і падає).

Дон Жуан. Маєш!.. Ось твоє мудрування й розквасило собі носа…

Сганарель. Отуди к бісу! Та й дурний же я, що завівся сперечатися з вами! Про мене, вірте собі у що вам заманеться: чи ж не однаково мені, що вас буде засуджено на довічну муку…

Дон Жуан. Одначе ми так захопилися мудруваннями, що, здається, заблудилися. Поклич-но того чоловіка та запитай у нього, як нам вийти на певний шлях.

ЯВА 2

Дон Жуан, Сганарель, старець.

Сганарель. Агов! Гей, чоловіче! Агов, куме! Чуєте, друзяко!.. Одне слівце, коли ласка ваша… Скажіть, спасибі вам, як нам пройти до міста.

Старець, Та отакечки всё прямо і йдіть цією дорогою, панове, а коли вийдете на узлісся, — зверніть праворуч, тільки я вам пораджу — майте осторогу! Тут в околицях недавно розбійники завелися.

Дон Жуан. Дуже тобі вдячний, друже, спасибі від щирого серця!

Старець. Чи не подасте ви мені якої милостині, паночку?

Дон Жуан. А, он воно що!.. Твоя порада не безкорислива, як я бачу.

Старець. Я бідний чоловік, папочку. Десять років живу я одинцем самотнім у цьому лісі й довіку благатиму небо за вас, щоб дало вам долю щасливу.

Дон Жуан. Е… благай небо краще за себе, щоб воно дало тобі пристойну одежину, а чужими справами не клопочися.

Сганарель. Ви не знаєте мого пана, чоловіче добрий; він вірить тільки в те, що двічі по два — чотири, а двічі по чотири — вісім.

Дон Жуан. Що ти тут робиш у цьому лісі?

Старець. Цілі дні богу молюся за здоров’я добрих людей, які мені щось подають.

Дон Жуан. Та не може того бути, щоб ти жив у злиднях.

Старець. Гай-гай, пане! Коли б ви знали, як я бідую!

Дон Жуан. Жартуєш, брате! Людина, що цілісінькі дні молиться богу, аж ніяк не може жити у злиднях.

Старець. Запевняю вас, паночку, що найчастіше я не маю навіть і шматка хліба, щоб у рота покласти…

Дон Жуан. От дивна річ! Погану ж нагороду дістаєш ти за свою ретельність! Стривай, ось я дам тобі зараз луїдора, але за це ти мусиш похулити бога.

Старець. Ой паночку! Та невже ж ви хочете, щоб я вчинив такий великий гріх?

Дон Жуан. То вже сам дивись, хочеш ти заробити луїдора чи ні. Ось маєш: це тобі, якщо ти хулитимеш бога. Стривай, спочатку похули бога, ну!..

Старець. Паночку…

Дон Жуан. А ні, то ти його не одержиш.

Сганарель. Та ну ж бо, похули бога, хоч трішечки! Нічого тобі не станеться.

Дон Жуан. Бери, ось він, бери, кажу тобі, але мусиш спершу бога похулити.

Старець. Ні, пане, краще вже я помру з голоду…

Дон Жуан. На, бери!.. Я даю тобі його з любові до ближнього… (Дивлячись у глиб лісу). Але що я бачу!.. На одного напало троє?! Сили надто нерівні, я такої підлоти не попущу!.. (Видобуває шпагу й біжить до тих, що б'ються).

ЯВА 3

Сганарель сам.

Сганарель. Мій господар — чисто навіжений: сам шукає небезпеки! А проте, Їй-бо, допомога його стала-таки в пригоді: двоє примусили трьох накивати п’ятами.

ЯВА 4

Дон Жуан, дон Карлос, Сганарель у глибині сцени.

Дон Карлос (вкладаючи шпагу в піхви). Втеча цих грабіжників свідчить про те, яку послугу зробила мені ваша рука. Дозвольте, шановний добродію, подякувати вам за ваш великодушний вчинок та…

Дон Жуан. Я не вчинив нічого такого, шановний добродію, чого не вчинили б і ви, бувши на моєму місці. Ваша честь заінтересована в подібних пригодах, а наглий напад отих негідників був такий підлий, що

не стати їм на перешкоді — означало б стати на їхній бік… Але ж даруйте, добродію, яким чином потрапили ви їм до рук?

Дон Карлос. Я випадково відстав від мого брата й усього нашого почту і заблудився. Намагаючись натрапити на їхній слід, я наскочив на цих розбійників, які спершу вбили мого коня, а згодом, коли б не ви, зробили б те ж саме й зі мною.

Дон Жуан. Куди ви їдете, добродію? До міста?

Дон Карлос. Так, але ми не збираємося в нього заїздити! Нам з братом доводиться кружляти по околицях через одну з вельми прикрих справ, які примушують дворянина віддавати і себе, і свою родину в жертву суворим вимогам честі, бо ж у подібних випадках навіть успіх має завжди згубні наслідки: якщо не розлучаєшся з життям, то в кожному разі розлучаєшся з королівством. Ось чому становище дворянина видається мені дуже сумним: вся його обачливість, уся шляхетність його власної поведінки не можуть гарантувати йому безпеки; закони честі ставлять його в залежність від негідної поведінки інших, його життя, його спокій та його добробут залежать від примхи першого-ліпшого зухвальця, якому заманеться заподіяти йому одну з тих тяжких образ, що призводять порядну людину до погибелі.

Дон Жуан. Але тут усе ж можна потішати себе бодай хоч тим, що на такі самі небезпеки та життєві негоди наражаються й ті, хто легковажно заподіяв нам тяжку образу. А чи не буде з мого боку нескромністю запитати вас, у чому, власне, справа?

Дон Карлос. Тепер це вже не таємниця, і, коли образу заподіяно і справа набула розголосу, наша честь більше не вимагає, щоб ми приховували нашу ганьбу; навпаки, всі мають знати не тільки про те, що ми прагнемо помсти, але й про те, в який спосіб ми наміряємося її здійснити. Отож, шановний добродію, не потаю від вас — тяжка образа, за яку ми хочемо помститися, полягає ось у чому: нашу сестру звели й

викрали з монастиря, і винуватець цієї образи якийсь Дон Жуан Теноріо, син дона Луїса Теноріо. Ми шукаємо його вже кілька днів, а сьогодні ранком навіть натрапили на його слід — один слуга сказав нам, що він сів на коня і в супроводі чотирьох чи п’ятьох чоловік подався верхи вздовж цього косогору, та всі наші зусилля були марні, нам так і не пощастило довідатися, де він подівся.

Дон Жуан. А чи знайомі ви, шановний добродію, з отим Дон Жуаном, про якого ви розповідаєте?

Дон Карлос. Ні, я з ним незнайомий. Я навіть ніколи його й не бачив і знаю про нього тільки те, що чув від мого брата, але про нього ширяться недобра слава, і життя тієї людини…

Дон Жуан. Дозвольте, шановний добродію, перебити вас. Він до певної міри належить до моїх друзів, і мені не випадало б слухати, коли про нього говорять нечемно…

Дон Карлос. З приязні до вас, шановний добродію, я не говоритиму про нього зовсім. Найменше, що я зобов’язаний для вас зробити після того, як ви врятували мені життя, — це мовчати про людину, яку ви знаєте, коли нічого, крім лихого, сказати про неї не можу. Та хоч би й як ви з ним приятелювали, я наважуюся, проте, сподіватись, що ви не схвалите його вчинку і не осудите нас за наше прагнення йому відомстити.

Дон Жуан. Навпаки, я хочу вам прислужитися й позбавити вас зайвого клопоту. Я друг Дон Жуана, і щодо цього я вже нічим не зараджу, але щоб він отак безкарно кривдив шляхетних людей — це річ неприпустима, і я ручуся вам, що примушу його Дати вам сатисфакцію.

Дон Карлос. Яку ж сатисфакцію можна дати, коли заподіяно таку тяжку образу?

Дон Жуан. Першу-ліпшу, що її зажадає ваша честь. А щоб ви не турбували себе довгим шуканням, я беру на себе обов’язок улаштувати вам зустріч з Дон Жуаном у такому місці, де ви побажаєте, і в такий час, який ви будете ласкаві призначити.

Дон Карлос. Ця надія, шановний добродію, дуже приємна для тяжко скривджених сердець. Але тепер, після того, що ви для мене зробили, мені було б надто боляче вплутувати вас у що прикру справу.

Дон Жуан. Наші взаємини з Дон Жуаном такі близькі, що коли битиметься він, то мушу, битися і я. В кожному разі, я відповідаю вам за нього, як за самого себе, ви тільки скажіть, коли саме бажаєте, щоб від з’явився і дав вам сатисфакцію.

Дон Карлос. Яка жорстока до мене доля! Я маю дякувати вам за моє врятоване життя, а Дон Жуан — ваш друг!..

ЯВА 5

Дон Алонсо, дон Карлос, Дон Жуан, Сганарель.

Дон Алонсо (звертаючись до свого почту, не бачачи ні дона Карлоса, ні Дон Жуана). Понапувайте коней і ведіть їх за нами; я хочу трохи пройтися пішки. (Помітивши їх обох). О небо! Що я бачу! Як?! Брате мій!.. Це ви... І разом з нашим смертельним ворогом?!

Дон Карлос. Нашим смертельним ворогом?

Дон Жуан (кладучи руку на ефес шпаги). Так, я — Дон Жуан, і хоч вас багато, а я один, проте це не примусить мене приховати моє ім’я.

Дон Алонсо (видобуваючи шпагу). А, зраднику лихий!.. Ти мусиш загинути, і...

Сганарель ховається.

Дон Карлос. Ах, брате, спиніться! Він урятував мені життя; коли б не його допомога, мене були б убили розбійники, на яких я тут наскочив.

Дон Алонсо. Ви вважаєте, що це може стати на заваді нашій помсті? Ті послуги, що їх зробила нам ворожа рука, нічого не варті й ні до чого нас не зобов’язують. Якщо рівняти послугу до тяжкої кривди, то ваша вдячність, брате мій, за таких обставин просто кумедна, а оскільки честь безмежно дорожча за життя, то ми, власне кажучи, нічим не завдячуємо цій людині, яка врятувала нам життя, але позбавила нас честі!..

Дон Карлос. Я дворянин, брате мій, і знаю, яка існує різниця між життям і честю, і вдячність за послугу аж ніяк не стирає в мені почуття тяжкої образи, але дозвольте мені відразу повернути йому те, що він мені позичив: дозвольте віддячити йому за врятоване мені життя, відклавши нашу помсту; хай тішиться він ще кілька днів плодами свого доброго діла!

Дон Алонсо. Ні, ні… Відкладати нашу помсту — це. була б непростима необачність, а такої нагоди може й не трапитися вдруге. Небо нині її. нам посилає, і ми повинні скористатися з цього якнайкраще. Коли честь смертельно поранено, всі інші міркування не до речі, і якщо ви відмовляєтеся взяти участь у такій справі, ви можете собі йти і полишити на мене самого честь цієї славної помсти.

Дон Карлос. Благаю вас, брате…

Дон Алонсо. До чого стільки зайвих балачок! Він мусить умерти!..

Дон Карлос. Спиніться, брате, кажу вам! Я не допущу замаху на його життя! Присягаюся небом, що захищатиму його проти кожного, хоч би хто там був, захищатиму його моїм життям, тим самим життям, яке він

щойно врятував, і для того, щоб ви могли влучити в нього, вам доведеться спочатку проколоти мене.

Дон Алонсо. Як?! Ви стаєте на бік нашого ворога — проти мене? Замість того, щоб з’єднатися зі мною в єдиному чутті люті, що охоплює мене, коли я його бачу, ви виявляєте до нього почуття лагідні й доброзичливі?

Дон Карлос. Брате, будьмо розважливі у справедливій справі. Помстимося за нашу честь без тієї несамовитості, яка охоплює вам душу. Будьмо господарями над нашим серцем. Нехай же наша відвага, вільна від люті, слухається навіяння ясного розуму, а не поривів сліпого гніву… Я хочу, брате, покрити мій борг перед ворогом і сплату цього боргу вважаю за найперший мій обов’язок. Якщо ми відкладемо нашу помсту, вона від того не втратить своєї сили; навпаки, вона ще виграє, і коли ми не вчинимо цього зараз, наша помста ще справедливішою постане перед цілим світом згодом.

Дон Алонсо. О, яка незбагненна слабкість і яке жахливе засліплення — піддавати такому страшному ризику інтереси власної честі заради безглуздої думки про химерні обов’язки!

Дон Карлос. Ні, брате, не турбуйтесь… Якщо я роблю помилку, я зумію виправити її і беру на себе піклування про нашу честь. Я знаю, чого вона вимагає від нас, і ця відстрочка на один день, до якої мене зобов’язує моя подяка, ще збільшить моє палке бажання виконати повинність честі. Дон Жуане! Ви бачите, що я намагаюся віддячити вам за те добро, яке ви мені вчинили. На підставі цього ви можете" зробити висновки й про інше і вірити, що я з однаковим запалом повертаю всі мої борги і що за образу я віддячу вам так само ретельно, як і за доброчинність… Я не вимагатиму від вас, щоб ви тут ось відразу пояснили нам свої почуття, і даю вам волю обміркувати на дозвіллі, що саме ви вирішите робити надалі. Ви добре знаєте, яку тяжку образу ви нам заподіяли, і я здаюся на ваш суд — визначайте самі, якої сатисфакції вона вимагає. Щоб кас задовольнити, є засоби тихомирні, а

є й жорстокі, й криваві, проте, зрештою, на чому б не спинився ваш вибір, ви дали мені слово, що Дон Жуан не ухилиться від зустрічі в нами. Не забувайте про це, прошу вас, і пам’ятайте, що в будь-якому іншому місці я мушу дбати тільки про мою честь!..

Дон Жуан. Я нічого не вимагав від вас і виконаю те, що обіцяв.

Дон Карлос. Ходімо, брате, хвилина поблажливості не чинить ніякої шкоди суворій невблаганності нашого обов’язку.

ЯВА 6

Дон Жуан, Сганарель.

Дон Жуан. Де ти там, Сганарелю?

Сганарель (виходячи із своєї схованки). Що накажете?

Дон Жуан. Як, шахраю! Ти тікаєш, коли на мене нападають?

Сганарель. Пробачте мені, паночку; я ж був отутечки, зовсім близесенько. Ця одежина, мабуть, діє як проносне: нап’ясти її на себе — однаково що ліків ковтнути...

Дон Жуан. Ото зухвалець! Хоч би прикривав свою полохливість якимось пристойнішим покривалом. А чи ти знаєш, кому я врятував життя?

Сганарель. Я? Ні...

Дон Жуан. Братові Ельвіри.

Сганарель. Бра...

Дон Жуан. Він людина цілком порядна, поводився як слід, і мені дуже шкода, що ми не поладнали між собою.

Сганарель. Вам було б легко все це виправити.

Дон Жуан. Так, але від моєї пристрасті до доньї Ельвіри не лишилося вже й сліду, і взагалі будь-які обіцянки зовсім мені не до душі. В коханні я люблю свободу, ти ж це знаєш, і ніколи б не зважився замкнути своє серце в чотирьох стінах. Я вже казав тобі двадцять разів, що маю природжений нахил линути душею до всього того, що мене вабить. Серце моє належить усім красуням, і всі вони можуть по черзі здобувати його і володіти ним. стільки, скільки їм пощастить. Стривай-но, що то за чудова будівля, — бачиш, он там, поміж деревами?

Сганарель. Ви не знаєте?

Дон Жуан. Ні, не знаю.

Сганарель. Та-а-ак... То склеп, що його замовив для себе командор незадовго перед тим, як ви його вбили.

Дон Жуан. Ах! Твоя правда. Я й не знав, що він тут. Усі навперебій розповідали мені чудеса про цю споруду та командорову статую, — мені хочеться піти подивитись...

Сганарель. Пане, не ходіть туди...

Дон Жуан. Чому?

Сганарель. Це нечемно — йти дивитися на людину, яку ви вбили.

Дон Жуан. Навпаки, я хочу скласти цей візит на знак чемності, і командор повинен прийняти його дуже ласкаво, якщо він вихована людина. Ну, давай увійдемо.

Склеп розчиняється, видно статую командора.

Сганарель. Ох, як же тут пишно! Які статуї! Який мармур! Які колони! Ох, як же пишно! Що ви на це скажете, паночку?

Дон Жуан. Скажу, що я ще не бачив, щоб честолюбство мерця сягало так далеко... Дивна річ — людина, яка задовольнялася за життя більш-менш скромним житлом, раптом схотіла мати таку розкіш, коли вона вже їй ні до чого.

Сганарель. А ось і командорова статуя.

Дон Жуан. Сто чортів! Який чудовий вигляд має він у цьому вбранні римського імператора!

Сганарель. Їй-право, пане, прегарна робота! Чисто як живий, тільки що не говорить... Він так зиркає на нас, що я, мабуть, добре злякався б, коли б я був тут сам. Здається мені, що й йому не дуже приємно нас бачити.

Дон Жуан. Та-негаразд; це означало б, що він погордував моїм візитом. Запитай у нього, чи не бажає він завітати до мене на вечерю.

Сганарель. Я гадаю, що він цього не потребує...

Дон Жуан. Запитай, кажу тобі!

Сганарель. Жартуєте ви, чи що? Та це ж збожеволіти треба, щоб ото так собі, з доброго дива, розмовляв ти із статуєю!..

Дон Жуан. Роби, що я тобі кажу.

Сганарель. От химерна примха!.. Сеньйоре командоре... (Набік). Таку дурницю роблю, що аж самому з себе смішна!.. Але так наказує мені мій господар. (Голосно). Сеньйоре командоре, господар мій Дон Жуан запитує вас, чи не зробите ви йому честі завітати до нього на вечерю?..

Статуя киває головою.

Ай!..

Дон Жуан. Що таке? Що з тобою? Та кажи ж! Чого ж ти мовчиш?..

Сганарель (киваючи головою, як статуя). Статуя...

Дон Жуан. Ну! Далі! Що ти хочеш сказати, негіднику?

Сганарель. Таж я кажу вам, що статуя...

Дон Жуан. Ну, далі, далі!.. Що там статуя? Я тебе вб'ю, якщо ти не скажеш.

Сганарель. Статуя подала мені знак.

Дон Жуан. А. хай тебе чорти візьмуть, ледацюго ти паскудний!

Сганарель. Вона подала мені знак, кажу ж вам... Хрест мене вбий, на власні очі бачив! Підіть побалакайте з нею самі, якщо не вірите... Може...

Дон Жуан. Ходім, пройдисвіте, ходім. Я доведу тобі, я покажу тобі, я кий ти боягуз. Гляди мені!.. Чи не бажає сеньйор командор завітати до мене на вечерю?

Статуя ще раз киває головою.

Сганарель. Я й десяти пістолів не дав би за таку розвагу… То як же, пане?

Дон Жуан. Назад!.. Ходімо звідси.

Сганарель (сам). Ось вони, оті вільнодумці, які ні в що не хочуть вірити!

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Сцена являє собою покої Дон Жуана.

ЯВА 1

Дон Жуан, Сганарель, Раготен.

Дон Жуан (до Сганареля). Як би там не було, покиньмо це. То просто дрібниця! Нас могла ввести в оману мінлива гра світла і тіней, міг підвести якийсь туман, що затьмарив наш зір.

Сганарель. Ех, пане! Не силкуйтеся заперечувати те, що ми бачили на власні очі… Він і справді кивнув головою, — я як зараз усе те бачу, — і я не маю сумніву, що небо, обурене вашим життям, вчинило це чудо, щоб навести вас на розум і, може, врятувати вас від…

Дон Жуан. Слухай! Якщо ти й надалі надокучатимеш мені твоїми дурними повчаннями, якщо ти мені ще хоч слово про це скажеш, я покличу когось, накажу принести батога з волових жил, звелю трьом або й чотирьом міцно тебе тримати та всипати тобі так, щоб ти того довіку не забув. Зрозумів?

Сганарель. Аякже, пане, чудово зрозумів… Ви висловлюєтеся напрочуд ясно; оце-то й добре у вашій вдачі, що ви не любите говорити манівцями, а завжди з’ясовуєте все напрямки.

Дон Жуан. Гаразд. А тепер хай подають мені вечерю, тільки мерщій! Хлопче, стільця!

ЯВА 2

Дон Жуан, Сганарель, Ла Вйолет, Раготен.

Ла Вйолет. Пане, там прийшов ваш постачальник, добродій Діманш, він хоче з вами побалакати.

Сганарель. Маєш!.. Дуже нам треба, щоб іще й кредитор перся до нас із своїми солодкими словами!.. Чого це йому раптом заманулося правити з нас гроші? Чому ти не сказав йому, що пана немає вдома?

Ла Вйолет. Я вже майже годину втовкмачую йому це в голову, та він не хоче вірити і розсівся там, дожидається.

Сганарель. Ну й нехай собі чекає, скільки душенька його забажає.

Дон Жуан. Ні, навпаки, впустіть його. Це дуже погана політика — ховатися від кредиторів. Треба ж їм чимось відплатити, а я знаю секрет, як спроваджувати їх вельми вдоволеними, не давши їм жодного дублона.

ЯВА 3

Дон Жуан, добродій Діманш, Сганарель, Ла Вйолет, Раготен.

Дон Жуан. А, добродію Діманше, заходьте, будьте ласкаві! Який же я радий, що бачу вас, і як розгнівався я на моїх слуг за те, що. вони не відразу провели вас до мене! Я наказав, щоб до мене нікого не впускали, але ж цей наказ аж ніяк не стосується вас: ви маєте право на те, щоб для вас мої двері були відчинені завжди.

Добродій Діманш. Уклінно вам дякую, добродію.

Дон Жуан (до Ла Вйолета й Раготена). Сто чортів, ледацюги! Постривайте-но, я вам покажу, як залишати добродія Діманша в передпокої!.. Я вас навчу нарешті розбиратися в людях!..

Добродій Діманш. Це пусте, добродію...

Дон Жуан (до добродія Діманша). Як то пусте!.. Насмілитися вам сказати, що мене немає вдома, сказати це вам, добродієві Діманшу, найкращому з моїх друзів!

Добродій Діманш. До ваших послуг, добродію. Я прийшов...

Дон Жуан. Гей, стільця для добродія Діманша, мерщій!

Добродій Діманш. Добродію, мені й так добре.

Дон Жуан. Ні, ні, я хочу, щоб ви сиділи біля мене.

Добродій Діманш. Та ви не клопочіться.

Дон Жуан. Приберіть цього складаного стільця і принесіть крісло.

Добродій Діманш. Ви жартуєте, добродію, і...

Дон Жуан. Ні, ні! Я знаю, що ви для мене зробили, я повинен вам бути вдячний і не хочу, щоб між нами робили якусь різницю.

Добродій Діманш. Добродію…

Дон Жуан. Сідайте, сідайте!

Добродій Діманш. Це зовсім зайве, добродію, я' маю сказати вам одне тільки слово. Я…

Дон Жуан. Сідайте — ж, кажу вам!..

Добродій Діманш. Ні, добродію, мені й так добре. Я прийшов, щоб…

Дон Жуан. Ні, ні, я не слухатиму вас, доки ви не сядете.

Добродій Діманш. Нехай буде по-вашому, добродію… Я…

Дон Жуан. Слово честі, добродію Діманше, а ви таки, нівроку вам, добре виглядаєте!

Добродій Діманш. Так, добродію, уклінно вам дякую. Я прийшов…

Дон Жуан. На ваше здоров’я можна позаздрити: губи свіжі, на щоках рум’янці, та ще й такі очі жваві…

Добродій Діманш. Я хотів би…

Дон Жуан. А як ся має пані Діманш, ваша дружина?

Добродій Діманш. Дуже добре, добродію, хвалити бога.

Дон Жуан. Прехороша жінка!

Добродій Діманш. Вона до ваших послуг, добродію. Я прийшов…

Дон Жуан. А ваша маленька дочка, Клодіна, як там вона?

Добродій Діманш. Чудово.

Дон Жуан. Дуже миле дівчатко! Я люблю її від щирого серця.

Добродій Діманш. То забагато честі для неї, добродію. Я вам…

Дон Жуан. А малятко Колен так само, як і раніше, зчиняє гуркіт на своєму барабані?

Добродій Діманш. Як і раніше, добродію. Я…

Дон Жуан. А ваш песик Брюске гавкає так само голосно, як і раніше, й так само люто хапає за ноги всіх, хто до вас приходить?

Добродій Діманш. Ще гірше, як колись, добродію. нічого з ним не вдієш…

Дон Жуан. Не дивуйтеся, що я так докладно розпитую вас про всю вашу родину, я дуже турбуюся нею.

Добродій Діманш. Ми вам безмежно вдячні, добродію. Я…

Дон Жуан (простягаючи йому руку). Вашу руку, добродію Діманше. Адже ж ми з вами друзі, чи не так?

Добродій Діманш. Добродію, я ваш найпокірніший слуга.

Дон Жуан. Сто чортів, я щиро до вас прихильний!

Добродій Діманш. Надто велика честь для мене. Я…

Дон Жуан. Чого б тільки я для вас не зробив!

Добродій Діманш. Добродію, ви занадто добрі до мене.

Дон Жуан. І то зовсім некорисливо, вірте мені, прошу вас!

Добродій Діманш, Я аж ніяк не заслужив такої ласки. Але ж, добродію…

Дон Жуан. О, знаєте що, добродію Діманше, давайте-но без церемоній! Чи не бажаєте ви повечеряти зі мною?

Добродій Діманш. Ні, добродію, я мушу відразу ж повернутися додому. Я…

Дон Жуан. (підводячись). Гей, факела сюди, мерщій! Посвітіть добродієві Діманшу! І нехай четверо чи п’ятеро моїх слуг візьмуть мушкетони й проведуть його додому.

Добродій Діманш (підводячись також). У тому немає потреби, добродію, я чудово дійду і сам. Але…

Сганарель швидко забирає крісла.

Дон Жуан. Що ви? Ні-ні, я хочу, щоб вас провели, я дуже про вас турбуюсь. Адже ж я ваш найпокірніший слуга і, крім того, ще й ваш боржник…

Добродій Діманш. Ах, добродію…

Дон Жуан. Я з тим і не криюся і всім про це розповідаю…

Добродій Діманш. Коли б...

Дон Жуан. Може, ви хочете, щоб я сам вас провів?

Добродій Діманш. Ах, що ви, добродію! Ви жартуєте! Добродію...

Дон Жуан. Дозвольте ж обняти вас, коли ласка ваша! Ще раз прошу вас, будьте певні, що я цілком ваш і що немає в світі такої послуги, якої б я вам не зробив. (Виходить).

ЯВА 4

Добродій Діманш, Сганарель.

Сганарель. Треба признатися, мій господар таки дуже вас любить!

Добродій Діманш. Це правда. Він такий гречний зі мною і говорить мені такі милі речі, що я ніяк не можу бодай хоч словом нагадати йому про гроші.

Сганарель. Запевняю вас, що всі ми залюбки наложили б за вас головою. Я дуже хотів би, щоб з вами сталася якась пригода, щоб, приміром, комусь заманулося потягти вас палицею, — тоді б ви побачили, як...

Добродій Діманш. Вірю, вірю, а тільки прошу вас, Сганарелю: закиньте йому слівце за мої гроші.

Сганарель. О, не турбуйтесь! Він розрахується з вами геть-чисто за все.

Добродій Діманш. Адже й ви самі, Сганарелю, ви теж мені дещицю винні.

Сганарель. Не балакайте про це.

Добродій Діманш. Як то? Я…

Сганарель. Та невже ж таки я не знаю, що я вам винен?

Добродій Діманш. Так. Але…

Сганарель. Ходімо, добродію Діманше, я вам посвічу.

Добродій Діманш. Але ж мої гроші…

Сганарель (беручи добродія Діманша під руку). Ви жартуєте?!

Добродій Діманш. Я хочу…

Сганарель (тягнучи його). Е!..

Добродій Діманш. Я вважаю…

Сганарель (штовхаючи його до дверей). Пусте!

Добродій Діманш. Але…

Сганарель (знову штовхаючи його). Годі, годі!

Добродій Діманш. Я…

Сганарель (виштовхуючи його зовсім за лаштунки). Годі, кажу я вам!

ЯВА 5

Дон Жуан, Сганарель, Ла Вйолет.

Ла Вйолет (до Дон Жуана). Пане, прийшов добродій ваш батько.

Дон Жуан. Ах! Ось маєш! Тільки цього візиту мені ще бракувало, щоб довести мене до сказу!..

ЯВА 6

Дон Луїс, Дон Жуан, Сганарель.

Дон Луїс. Я бачу, що я вам перешкодив і що ви охоче обійшлися б без мене. Кажучи правду, і ви, і я — обоє ми досить дивним чином надокучаємо один одному: як вам набридло бачити мене, так і мені набридло дивитися на вашу гидку безпутність. Ах, які ж бо ми необачні! Як мало розуміємо ми, що робимо, коли не довіряємо небові піклування про наші потреби, коли хочемо бути розумніші за нього і набридаємо йому нашими безглуздими бажаннями та нерозважними просьбами!.. З невгамовною жадобою бажав я мати сина; випрохуючи його, я безустанно слав до неба палкі мої благання, і ось тепер цей син, якого воно, втомлене моїм молінням, нарешті мені подарувало, — тепер цей син став горем і мукою для мого життя, що в нього він мав внести втіху й розраду, як я сподівався... Якими очима, на вашу думку, можу я дивитися на безліч ваших негідних вчинків, адже ж усе їх паскудство важко прим’якшити, важко приховати від сторонніх очей; як можу я дивитися на що нескінченну низку мерзенних дій, які раз у раз примушують нас зловживати добрістю короля і які вже підірвали в його душі цінність моїх заслуг і вплив моїх друзів?.. Ах, як же ви низько впали, мій сину! Невже краска сорому не кидається вам в обличчя на саму думку про те, що ви вводите ваш шляхетний рід у таку неславу? Чи маєте ви право, скажіть-но мені, хоч скількись ним пишатися? Що зробили ви для того, щоб виправдати шляхетне звання дворянина? Чи ви гадаєте, що для цього досить мати гучне ім’я та носити герб і що шляхетна кров сама собою вже підносить нас, хоч би ми й чинили

ганебно й підло? Ні, ні, шляхетне, походження без доброчесності нічого не варте!.. Ми можемо поділяти славу наших предків лише тоді, коли прагнемо наслідувати їх. Ореол їхніх подвигів, що осяває і нас, покладає на нас обов’язок віддавати їм таку ж саму честь, іти по їхніх стопах і не зраджувати їхньої доброчесності, якщо ми хочемо, щоб нас вважали за їхніх справжніх нащадків! Те, що ви походите від славних рицарських предків, анічогісінько не важить; вони не визнають в вас своєї крові, і всі ті славні, рицарські подвиги, що їх вони звершили, не дають вам ніякої переваги; навпаки, їхній блиск тільки ще виразніше виставляє ваше безчестя, їхня слава — це факел, при світлі якого всім впадає в око ваша ганебна поведінка! Зрозумійте нарешті, що дворянин, котрий провадить негідне життя, — це потворний витвір природи, доброчесність — це перша ознака шляхетності. Я багато менше поважаю ім’я, яким підписуються, ніж діла, які вершаться, і радніше вшаную сина першого-ліпшого носильника, якщо він чесна людина, ніж сина монарха, якщо він живе отак, як ви!..

Дон Жуан. Добродію, коли б ви сіли, вам було б далеко зручніше говорити.

Дон Луїс. Ні, зухвальцю, я не хочу сідати, не хочу більше говорити. Я добре бачу, що всі мої слова не мають ніякого впливу на твою душу… Але знай, негідний сину: своїм ганебним поводженням ти довів до того, що в мені не лишилося й краплини батьківської ніжності, і я знайду засіб раніше, ніж ти сподіваєшся, покласти край твоїй розпусті, випередити гнів небесний, що має впасти на тебе, і, покаравши тебе раніше за нього, змию з себе ганьбу, що нею вкрило мене твоє народження!..

ЯВА 7

Дон Жуан, Сганарель.

Дон Жуан (звертаючись до свого батька, хоч той уже вийшов). Ат, та помирайте вже скоріше — це найкраще, що ви можете зробити!..

Кожному своя черга. Мене доводить до сказу, — коли батьки живуть стільки ж, скільки й їхні сини! (Сідає в крісло).

Сганарель. Ех, пане, негаразд ви вчинили!

Дон Жуан (підводячись). Негаразд вчинив?!

Сганарель (тремтячи). Пане...

Дон Жуан. Я негаразд вчинив?!

Сганарель. Так, пане, негаразд ви вчинили, що вислухали все, що він вам тут набалакав. Повернули б ви краще його за плечі, та в потилицю, та в двері... Чи то ж видано де таку зухвалість! Батько приходить навчати свого сина, умовляє його позбутися своїх вад, подумати про своє походження, жити так, як живуть усі чесні люди, та виголошує ще силу-силенну різних подібних дурниць! Чи ж може те знести така людина, як ви, що й сама добре знає, як треба жити? Дивуюся я з вашого терпіння; на вашому місці бувши, я б його миттю спровадив. (Нишком, набік). О, клята "догідливість, до чого ти мене доводиш!

Дон Жуан. Чи дочекаюсь я нині вечері?

ЯВА 8

Дон Жуан, Сганарель, Раготен.

Раготен. Пане, там прийшла якась пані під вуаллю, хоче з вами поговорити.

Дон Жуан. Хто б це міг бути?

Сганарель. Подивимось.

ЯВА 9

Донья Ельвіра під вуаллю, Дон Жуан, Сганарель.

Донья Ельвіра. Не дивуйтеся, Дон Жуане, що ви бачите мене в такий час і в такому вбранні. З причини поважної прийшла я сюди; те, що я маю вам сказати, не терпить зволікання. Зараз мої груди не палають більше гнівом, як кілька годин тому, і тепер я вже зовсім не така, як була сьогодні вранці. Доньї Ельвіри, що проклинала вас, що її обурена душа посилала, вам лише погрози й кипіла ненавистю та помстою, — тієї доньї Ельвіри більше не існує. Небо вирвало з моєї душі все оте негідне захоплення, що вабило мене до вас, усю ту несамовиту злочинну пристрасть, усі ті пориви земного, грубого кохання і зберегло в моєму серці лише чисте полум’я, вільне від будь-якої хтивості, зберегло лише цнотливу ніжність, безкорисливу любов, яка піклується не про себе, а тільки про вашу добру долю.

Дон Жуан (нишком до Сганареля). Ти плачеш, здається?

Сганарель. Пробачте...

Донья Ельвіра. Ця висока і чиста любов привела мене до вас для вашого добра, щоб від імені самого неба остерегти вас і спробувати врятувати вас від безодні, до якої ви нестримно прямуєте. Так, Дон Жуане, ваше розпутне життя — не таємниця для мене, й те саме небо, що просвітило світлом правди мою душу й розкрило мені очі на мої помилки; навіяло мені добру думку прийти до вас і сказати вам, що гріхи ваші вичерпали його милосердя, що грізний гнів його готовий впасти на вашу голову, що від вас залежить обминути його, склавши негайно покуту, і що, може, вам залишився один-єдиний день, щоб відвернути від себе величезну небезпеку... Мене вже ніщо не зв’язує з вами!.. Дяка небові, — я звільнилася від усіх моїх грішних безумних думок; я тікаю від світу — це вирішено безповоротно. Єдиного прошу я тепер у неба — продовжити моє земне життя, щоб я встигла спокутувати свою провину

й суворим каяттям вимолити собі прощення за ту сліпоту, до якої призвели мене ганебні поривання гріховної жаги... Але й відцуравшись світу, не мала б я спокою, — пекуча невгамовна гризота мордувала б мене на саму думку про те, що людина, яку я кохала так ніжно, стала грізним прикладом небесного правосуддя, І невимовною радістю було б для мене, коли б я змогла допомогти вам відвернути від себе той страшний удар, що загрожує вам неминуче. Благаю вас, Дон Жуане, вчиніть мені цю останню ласку, подаруйте мені цю останню втіху. Не відмовляйтесь від свого порятунку заради мене!.. Прошу вас... Ви бачите, я плачу... І якщо ви такі байдужі до своєї власної долі, то згляньтесь принаймні на мої благання і визвольте мене від жорстоких тортур, яких завдає моєму серцеві думка про те, що вас засуджено на пекельні муки!..

Сганарель (набік). Сердешна жінка!

Донья Ельвіра. Я кохала вас так ніжно, безмежно!.. Ви були мені дорожчі за все на світі. Заради вас я забула свій обов’язок, заради вас я пішла на все!.. В нагороду за це не відмовте мені в єдиному моєму проханні позбудьтеся ваших душевних вад і відверніть від себе вашу згубу!.. Врятуйте ж себе, благаю вас, врятуйте себе якщо не заради себе, то заради мене!.. Ще раз, Дон Жуане, молю вас про це, згляньтеся хоч на мої сльози... І якщо замало вам сліз тієї жінки, яку ви кохали, то заклинаю вас усім, що має найбільшу силу зворушити ваше серце...

Сганарель (набік, дивлячись на Дон Жуана).

Серце тигра!..

Донья Ельвіра. Я скінчила і йду. Це все, що я мала вам сказати.

Дон Жуан. Пані, вже пізно, зостаньтеся тут! Вас улаштують якнайвигідніше.

Донья Ельвіра. Ні, Дон Жуане, не вмовляйте мене…

Дон Жуан. Пані, ви зробите мені велику приємність, якщо зостанетеся, запевняю вас.

Донья Ельвіра. Ні, ні, я все сказала… Не будемо гаяти часу на марні балачки. Мені треба мерщій іти, не затримуйте мене… Не поривайтеся проводити мене і думайте тільки про те, як скористатися з моєї поради.

ЯВА 10

Дон Жуан, Сганарель.

Дон Жуан. А знаєш, її поява схвилювала мене… В ній було щось незвичайне, нове і не позбавлене якоїсь особливої принадності… Її недбалий убір, її сумовитий вигляд, її сльози розпалили в мені маленькі іскроньки погаслого вогню!..

Сганарель. Тобто виходить, що її слова аж ніяк на вас не подіяли.

Дон Жуан. Вечеряти, мерщій!

Сганарель. Зараз.

ЯВА 11

Дон Жуан, Сганарель, Ла Вйолет, Раготен.

Дон Жуан (сідаючи до столу), Сганарелю, а слід би все ж подумати про те, як би його позбутися своїх вад.

Сганарель. Атож, атож!

Дон Жуан. Так, далебі, треба таки позбутися своїх вад. Ще років із двадцять або й тридцять поживемо так, а тоді почнемо думати про наші душевні вади...

Сганарель. Ох!

Дон Жуан. ІЩо ти кажеш?

Сганарель. Нічого. Ось і вечеря. (Бере шматок з одного з тих блюд, що їх приносять, і кладе собі в рот).

Дон Жуан. В тебе начебто одна щока здулася. Від чого б то? Ну, чого ж ти мовчиш? Що тобі?..

Сганарель. Нічого.

Дон Жуан. А покажи-но. От чортяка! Та в нього ж флюс! Мерщій-ланцета — треба проколоти!.. Бідоласі вже несила терпіти, ледве дихає... Таж цей нарив може його задушити!.. Постривай!.. Гляньте, він уже зовсім визрів... Ах ти ж, шахрай!

Сганарель. Їй-право, папочку, я тільки хотів покуштувати, чи не передав кухар солі чи перцю...

Дон Жуан. Ну, то сідай сюди та їж. Я заходжуся коло тебе, коли повечеряю. Ти зголоднів, як я бачу.

Сганарель (сідаючи до столу). Ще б пак, пане! Та я ж нічогісінько не їв Від рання й до смеркання. Оцього покуштуйте — ох і добряча штука! (До Раготена, який, коли Сганарель покладе собі чогось на тарілку, в ту ж мить її забирає, тільки-но Сганарель відвернеться). Моя тарілка, моя тарілка!.. Помалу, помалу! Диви, диви, так і тягне!.. Отуди к бісу!.. Та й мастак же ви, кумасю, чисті тарілки підставляти! А ви, малюк Ла Вйолет, та й вчасно ж ви винця підливаєте! Ану лиш мені скляночку!..

Тим часом як Ла Вйолет наливає Сганарелеві вина, Раготен знову забирає в нього тарілку.

Дон Жуан. Хто це так стукає?

Сганарель. Який там гаспид заважає нам вечеряти?

Дон Жуан. Я хочу повечеряти спокійно — хай нікого не впускають!

Сганарель. Постривайте, я сам піду подивлюся.

Дон Жуан (бачачи, що Сганарель повертається, охоплений жахом). Що сталося? Хто там?

Сганарель (киваючи головою, як статуя). Отой… прийшов!..

Дон Жуан. Подивимося й доведемо, що мене ніщо не може злякати.

Сганарель. А, бідолашний Сганарелю, де б тобі сховатися?

ЯВА 12

Дон Жуан, статуя командора, Сганарель, Ла Вйолет, Р аготен.

Дон Жуан (до слуг). Стільця й куверта! Мерщій!

Дон Жуан і статуя сідають до столу.

(До Сганареля). Ну ж бо, сідай до столу!

Сганарель. Пане, я вже наївся…

Дон Жуан. Сідай з нами, кажу тобі!.. Налийте вина!.. За здоров’я командора! Я п’ю за тебе, Сганарелю. Дайте йому вина.

Сганарель. Пане, я вже напився…

Дон Жуан. Пий і заспівай твоєї пісеньки, щоб ушанувати командора.

Сганарель. Я захрип, пане.

Дон Жуан. Пусте!.. Співай. А ви (до слуг) йдіть сюди, підспівуйте йому.

Статуя. Досить, Дон Жуане!.. Запрошую вас завітати завтра до мене на вечерю. Чи стане вам на це відваги?

Дон Жуан. Так, я прийду, а за компанію візьму собі тільки самого Сганареля.

Сганарель. Красненько вам дякую, завтра в мене піст…

Дон Жуан (до Сганареля). Візьми факел!

Статуя. Не треба світла тому, кого веде небо!

ДІЯ П’ЯТА

Сцена являв собою сільську місцевість.

ЯВА 1

Дон Луїс, Дон Жуан, Сганарель.

Дон Луїс. Як?! Сину мій, та невже ж милосердне небо зглянулося на мої благання? Невже ви кажете мені правду? Чи не маните ви мене облудною надією? Чи ж можу я бути певний того, що з вами насправді сталося це надзвичайне переродження?

Дон Жуан. Так, я зрікся всіх моїх помилок, я вже не той, що був учора ввечері. Небо раптово змінило мою вдачу, і ця зміна вразить цілий світ. Воно осяяло мою душу, й полуда спала мені з очей; жах мене бере, коли я озираюся тепер на те засліплення, що в ньому так довго перебував, і на те злочинне розпусне життя, що я його так довго провадив… Я пригадую всю ту гидоту, яку я чинив, і дивом великим дивуюся, як небо могло її так довго терпіти і вже двадцять разів не звалило на мою голову грізних ударів свого правосуддя. Я бачу, яку велику ласку подарувало мені милостиве небо, не покаравши мене за мої злочинства, і хочу скористатися з. неї як слід, хочу перед очима цілого світу змінити своє життя, спокутувати мої колишні провини з усіма їх спокусами і постаратися заслужити у неба прощення усіх моїх гріхів. Ось до чого я пориватимуся тепер і прошу вас, добродію, допоможіть мені у виконанні мого наміру, знайдіть мені такого проводиря, який не дав би мені спіткнутися на новому для мене шляху…

Дон Луїс. О сину мій, як легко повертається батьківська любов і як швидко на першому ж слові щирого каяття зникають з нашої пам’яті тяжкі образи, які заподіяв нам син. Я вже забув усі прикрості, що ви їх мені вчинили, — все стерли в пам’яті слова, які я щойно від вас почув… Далебі, я не тямлю себе, я плачу від щастя, всі мої сподівання здійснилися, й мені більше нічого просити в неба. Обніміть же мене, сину мій, і благаю вас, будьте непохитні в цьому гідному хвали намірі!.. А я піду мерщій до вашої матері, понесу їй цю радісну звістку, щоб поділити з нею солодкі пориви мого безмежного захвату та скласти небові глибоку подяку за те благодайне рішення, яке воно вам навіяло.

ЯВА 2

Дон Жуан, Сганарель.

Сганарель, Ох, паночку мій, який же я радий, що ви покаялися й починаєте нове життя! Довго ж я цього дожидався, і ось, дякувати небові, всі мої бажання справдилися.

Дон Жуан. Сто чортів! Та й йолоп же!..

Сганарель. Як то йолоп?

Дон Жуан. Як?! Та невже ж ти вважаєш за щире золото все те, що я зараз говорив? Невже ти гадаєш, що уста мої були на той час у згоді з моїм серцем?

Сганарель. Як?! То, виходить, це не... Ви не... Ваше... (Набік). Ох! Що за людина, що за людина, що за людина!

Дон Жуан. Ні, ні, я анітрішечки не змінився, і почуття мої все такі ж, як і були.

Сганарель. То на вас не подіяло навіть оте предивне чудо, ота статуя, що рухається й говорить?

Дон Жуан. У цьому й справді є щось таке, чого я не збагну. Але хоч би що там було, воно неспроможне ні переконати мій розум, ні зворушити мою душу, і коли я сказав, що хочу змінити свою поведінку й провадити зразкове життя, то це зроблено з суто політичних міркувань: я змушений вдаватися до воєнних хитрощів, змушений прикидатися, щоб поладнати з батьком, що мені потрібний, і вберегти себе від сотень прикрих несподіванок, що їх можуть нам заподіяти чужі люди. Я говорю з тобою відверто, Сганарелю, і дуже радий, що маю свідка, перед яким я можу відкрити свою душу і звірити йому справжні мотиви, що примушують мене діяти саме так.

Сганарель. Як?! Ви ні в що не вірите, а проте хочете видати себе за доброчесну людину?

Дон Жуан. А чом би й ні? Скільки є таких, як я, що вдаються до цього ремесла і надівають ту ж саму маску, щоб вельми спритно дурити світ!

Сганарель. Ах!.. Що за людина! Що за людина!

Дон Жуан. Тепер цього вже не соромляться: лицемірство нині — модний порок, а всі модні пороки сходять за доброчесність. Роль людини з добрими засадами — найкраща з усіх ролей, що їх тільки можна зіграти. Як на сьогодні, професія лицеміра має величезну перевагу. Завдяки цьому мистецтву обман завжди, незмінно в пошані, і якщо його навіть, і викриють — однаково ніхто не наважиться сказати проти нього бодай хоч словечко. Всі інші людські вади й хиби підлягають критиці, кожному вільно відверто на них нападати, але лицемірство — це порок привілейований, воно власною рукою затуляє всім рота і спокійнісінько розкошує собі необмеженою безкарністю. Прикидання та різні фокуси допомагають згуртуватися всім, хто стоїть за лицемірство. Зачепиш одного — на тебе напустяться всі, а ті, що чинять свідомо чесно й чиєї щирості не доводиться брати під сумнів, оті, кажу я, завжди шиються в дурні: вони простодушно попадаються в пастку до лицемірів і цліпо допомагають цим мавпам влаштовувати їхні справи. Ти й не уявляєш собі, скільки я знаю подібних людей, які з допомогою таких хитрощів спритно покривали гріхи своєї молодості, прикривалися плащем релігії, як щитом, і, одягнувши на себе цей почесний убір, здобували собі право бути найнегіднішими людьми на світі!.. Хай їхні інтриги всім добре відомі, хай усі знають, хто вони такі, а проте вони асе ж не втрачають поважного становища в товаристві: вони чи то голову схилять, чи журно зітхнуть, чи то закотять очі під лоба — і все вже й гаразд, все вже й владналося, чого б вони не накоїли. Під оцим благодайним захистком я й хочу сховатися, щоб на майбутнє убезпечити від різних несподіванок мої особисті справи. Нізащо не покину я моїх улюблених звичок, але я критимуся від усіх і розважатимусь потайки. А якщо мене й викриють, я сам не поведу й рукою: вся зграя заступиться за мене і відборонить мене хоч би від кого. Одне слово, це найкращий спосіб безкарно чинити все, чого б тобі не Заманулося. Я видаватиму себе за цензора громадської моральності, ні

про кого не скажу й однісінького доброго слова, а доброї думки буду тільки про себе. Якщо хто мене хоч ледь-ледь зачепить, я не подарую цього довіку і приховаю в душі моїй непримиренну ненависть… Я гратиму роль охоронця небесних законів і під цим пристойним приводом переслідуватиму моїх ворогів, обвинувачуватиму їх у невірстві й зумію підбурити проти них запеклих і довгоязиких фанатиків, а ті, не відаючи, в чому справа, ганьбитимуть їх по всіх усюдах, обкидають їх болотом Ч, спираючись на свою таємну владу, прилюдно їх засудять. Ось як треба користуватися з людських хиб, і розумна людина саме так і пристосовується до пороків свого сторіччя!

Сганарель. О небо! Що я чую?! Тільки того й бракувало, щоб ви до всього іншого ще й лицеміром зробилися, — то вже найвище паскудство!.. Пане, оце останнє — то вже край!.. На всякий терпець буває кінець, і я не можу більше мовчати!.. Робіть зі мною що хочете: бийте мене, лупцюйте мене нещадно, вбийте мене, якщо воля ваша, але я мушу дати моєму серцеві полегкість і, як вірний слуга, сказати вам те, що я сказати мушу. Знайте, пане, що доти глек воду носить, доки вухо ввірветься, і, як прегарно каже щодо цього один письменник, — не знаю тільки, як його звати, — мовляв, людина в цьому світі однаково що птах на гілці; гілка тримається за дерево; хто тримається за дерево, той додержується добрих приписів; добрі приписи дорожчі за красні слова; красні слова кубляться при дворі; при дворі домують придворні; придворні додержуються моди; мода постає з фантазії; фантазія є здатність душі; душа є те, що дає нам життя; життя кінчається смертю; смерть примушує нас думати про небо; небо простилається над землею; земля — аж ніяк не море; на морі гуляють бурі; бурі розбивають кораблі; кораблі потребують добрих стерничих; добрий стерничий має в голові добрий розум; доброго розуму не мають люди молодого віку; люди молодого віку повинні слухатися старих; старі полюбляють багатство; багатство робить людей багатими; багаті люди — не те, що вбогі; вбогі живуть у злиднях; злидні не мають закону; хто не має закону, той живе, як тварюка; отже, ви потрапите у пекло, до чортів у зуби.

Дон Жуан. Ого!.. Ну й намудрував! Чудово!..

Сганарель. Якщо й це вас не пройняло, то нарікайте на себе!..

ЯВА 3

Дон Карлос, Дон Жуан, Сганарель.

Дон Карлос. Дуже радий, Дон Жуане, що зустрів вас! Переговорити з вами й довідатися про ваше рішення багато зручніше тут, ніж у вашій господі. Ви пам’ятаєте, звичайно, що я у вашій присутності взяв на себе цю справу. Щодо мене, не потаю від вас: моє найпалкіше бажання — перевести сварку на мир, і я все ладен зробити для того, щоб і ви вступили на цю стежку, щоб почути, як ви привселюдно назвете мою сестру своєю дружиною.

Дон Жуан (лицемірно). Шкода!.. Від щирого серця хотів би я дати вам сатисфакцію, якої ви бажаєте, але небо рішуче проти цього; воно навіяло моїй душі спасенний намір змінити своє життя, і в мене тепер єдина думка — безповоротно відмовитися від усіх почуттів, що зв’язують мене зі світом, якнайшвидше зректися геть усякої земної марноти і намагатися віднині суворою поведінкою спокутувати ту злочинну розбещеність, до якої призвів мене запал нерозсудливої юності…

Дон Карлос. Цей намір, Дон Жуане, аж ніяк не розбігається з тим, про що я кажу: товариство шлюбної жінки може дуже добре поєднатися з тими похвальними помислами, які вам навіяло небо.

Дон Жуан. На жаль, це не зовсім так! Адже сестра ваша вирішила зробити те саме, вона вирішила відцуратися світу, піти в монастир, — ласка духа святого спливла на нас обох одночасно.

Дон Карлос. Її рішення піти в монастир не може пас задовольнити, бо до цього спричинилося те, що ви знехтували нею і нашою родиною, а наша честь вимагає, щоб сестра жила з вами.

Дон Жуан. Запевняю вас, що це неможливо… Адже і я мав саме таке найщиріше бажання, про це тільки й мріяв!.. Щё нині прохав я у неба поради, але почув голос, який провістив мені, щоб я покинув думку про вашу сестру і що з нею разом я не врятую моєї грішної душі.

Дон Карлос. І цими красномовними словами, Дон Жуане, ви сподіваєтесь засліпити нам очі?

Дон Жуан. Я скоряюся голосу неба.

Дон Карлос. Як?! Ви хочете, щоб я вдовольнився подібними речами?

Дон Жуан. Так хоче небо.

Дон Карлос. Виходить, ви викрали мою сестру а монастиря лише для того, щоб покинути її потім?

Дон Жуан. Так наказує небо.

Дон Карлос. І ви гадаєте, що ми знесемо таку ганьбу в нашій родині?

Дон Жуан. Волайте до неба!

Дон Карлос. Та що ж це!.. Все небо та небо!

Дон Жуан. Небо бажає, щоб було саме так.

Дон Карлос. Досить, Дон Жуане, я вас зрозумів. Не зараз я розрахуюся з вами — тут для цього непідхоже місце, але я знайду вас, і будьте певні, що вам не доведеться, довго на мене чекати.

Дон Жуан. Ви вчините так, як ви собі схочете. Ви знаєте, що я не з полохливих і вмію тримати шпагу в руці, коли треба. А зараз я йду від

вас у цю глуху вуличку, що веде до монастиря, але заявляю вам: щодо мене, то я не маю ніякого бажання битись — небо забороняє мені навіть саму думку про герць, проте, якщо ви на мене нападете, ми ще побачимо, що з цього вийде.

Дон Карлос. Ми побачимо, дійсно, ми побачимо!..

ЯВА 4

Дон Жуан, Сганарель.

Сганарель. А хай його дідько візьме, пане, де це ви навчилися так розмовляти? Це багато гірше, ніж усе те, що було досі!.. Як на мене, краще б уже ви залишилися такий, як були. Я все сподівався на ваш порятунок, але тепер зовсім втратив на це надію і гадаю, що небо, яке до цього часу ставилося до вас поблажливо, не стерпить цього останнього паскудства!

Дон Жуан. Годі, годі!.. Небо не так суворо дивиться на це, як ти гадаєш, і якби кожного разу, коли люди...

ЯВА 5

Дон Жуан, Сганарель, примара в образі жінки під вуаллю.

Сганарель (помітивши примару). би, ой пане, ось уже само небо хоче з вами говорити й посилає вам пересторогу!..

Дон Жуан. Якщо небо посилає мені пересторогу, то нехай говорить ясніше, коли хоче, щоб я його зрозумів.

Примара. Дон Жуанові лишилася єдина мить, щоб виблагати собі небесне милосердя, і якщо він не покається негайно, він не втече від своєї згуби…

Сганарель. Чуєте, пане?

Дон Жуан. Хто сміє так говорити?! Я наче впізнаю цей голос…

Сганарель. Ах, паночку, це примара, я бачу по ході.

Дон Жуан. Примара, чи мана, чи сам диявол — я хочу знати, що це таке.

Примара змінюється і з’являється в образі Часу з косою в руці.

Сганарель. О небо!.. Гляньте, пане, як змінилася постать!

Дон Жуан. Ні, ні! Ніщо не має сили злякати мене! Стривай, я перевірю моєю шпагою, чи тіло це, чи дух!..

Примара зникає в ту мить, коли Дон Жуан хоче вдарити її шпагою.

Сганарель. Ох, паночку мій, та невже ж вам іще мало доказів?! Схиліться і кайтеся мерщій!..

Дон Жуан. Ні, ні! Що б там не сталося, ніхто не наважиться сказати, що я здатний до каяття! Ходім, іди за мною.

ЯВА 6

Статуя командора, Дон Жуан, Сганарель.

Статуя. Спиніться, Дон Жуане! Вчора ви дали мені слово завітати до мене на вечерю.

Дон Жуан. Так. Куди треба йти?

Статуя. Дайте мені руку.

Дон Жуан. Ось вона.

Статуя, Дон Жуане, хто задубів у мерзоті й гріхах, на того чекає страшна смерть; хто відкинув небесне милосердя, на того впаде небесний грім.

Дон Жуан. О небо! Що зі мною! Незримий вогонь, палить мене!.. Несила більше терпіти!.. Все тіло моє горить, палає, немов багаття! Ах!..

З сильним гуркотом ударяє грім; кидає сліпучим вогнем блискавиця і падає на Дон Жуана. Земля розкривається і поглинає його, а з того місця, куди він зник, вихоплюється величезне полум’я.

ЯВА 7

Сганарель сам.

Сганарель. Ах!.. Моя платня! Моя платня! Смерть його — всім і кожному втіха!.. Зневажене небо, знехтувані закони, зведені дівчата, збезчещені родини, ославлені батьки, скривджені жінки, чоловіки, що їх доведено до відчаю, — всі, всі вдоволені! Тільки мені одному не пощастило! Моя платня, моя платня, моя платня!